

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШУТОВА ПОЛІНА ДМИТРІВНА

Допускається до захисту:

в. о. завідувача кафедри
германської філології
канд. філол. наук

.....Білецька О. В.

(підпис)

«___» _____ 20__р.

ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ

Спеціальність 035 «Філологія»

Спеціалізація 035.043 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша німецька»

Освітня програма «Німецька та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)»

Магістерська робота

Науковий керівник:

Данціл Л.С.,

канд. філол. наук, професор,

професор кафедри

германської філології

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ЕКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Шутова П.Д. Пейоративна лексика в німецькій та українській мові. Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 043 «Германські мови та літератури». Освітня програма «Мова і література (німецька)». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. – 90 с.

Магістерську роботу присвячено вивченню особливостей німецьких та українських пейоративів, їх функціональні особливості та структуру. Матеріал дослідження містить німецькі та українські пейоративні одиниці, обрані методом суцільної вибірки з німецькомовних та україномовних словників. Обсяг вибірки становить 512 лексичних одиниць.

Системний аналіз досліджуваних одиниць показав, що пейоративами називаються лексичні одиниці, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення, осуд чи презирство та в структуру лексичного значення яких входить негативна емотивна сема. Словникові одиниці з негативно-оціночним (пейоративним) значенням становлять більш численну групу, ніж семантична підгрупа лексичних одиниць з позитивно-оціночним значенням, або меліоративи. Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток. Дослідження пейоративних найменувань особи, показало доцільність їх поділу на два пересічних мікрополя: "найменування особи за біологічними ознаками" та "найменування особи за соціальними ознаками".

Грунтуючись на проаналізованій інформації можна визначати і розглядати пейоративність як лінгвістичну категорію, яка доповнює соціологічну складову, що виявляється в ознаці пейоративності, а саме, у визначенні центру категорії пейоративності як максимального відхилення від морально-етичних норм або від норм соціальної поведінки. Дане відхилення можна визначити як антинорму, називаючи її центром категорії пейоративності.

Ключові слова: пейоратив, нецензурна лексика, лексика

SUMMARY

Shutova P. D. pejorative vocabulary in German and Ukrainian. Speciality 035“Philology”. Specialisation 035.04 “Germanic Languages and Literatures (including translation)”. Educational Programme “German Language and Translation”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, 2019. – 90 p.

The Master’s research paper is devoted to the study of the features of German and Ukrainian pejoratives, their functional features and structure. The research material contains German and Ukrainian pejorative units selected by continuous sampling from German-language and Ukrainian-language dictionaries. The sample size comprises 512 lexical units.

The systemic analysis of units shows that pejoratives are lexical units that express a negative assessment of something or someone, disapproval, condemnation or contempt, and the structure of the lexical meaning of which includes a negative emotional seme. Dictionary units with a negative-evaluative (pejorative) meaning make up a larger group than the semantic subgroup of lexical units with a positive-evaluative meaning, or amelioration units. Many scientists recognize the presence of certain vocabulary notes as a reliable lexicographic criterion for pejorative behavior. The study of pejorative names of a person showed the expediency of dividing them into two intersecting microfields: "naming a person by biological characteristics" and "naming a person by social characteristics".

Based on the analyzed information, it is possible to define and consider pejorativeness as a linguistic category that complements the sociological component, manifested in the sign of pejorativeness, namely, in determining the center of the category of pejorativeness as the maximum deviation from moral and ethical norms or from the norms of social behavior. This deviation can be defined as an anti-norm, calling it the center of the pejorative category.

Key words: pejorative, obscene language, vocabulary

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В СИСТЕМІ МОВИ.	8
1.1. Проблема розмовної лексики в лексичній системі німецької та української мови.	8
1.2. Поняття пейоративної лексики.	14
1.3. Критерії ідентифікації пейоративної лексики.	18
1.4. Структура пейоративної лексики та проблематика класифікації пейоративної лексики.	22
1.5. Категорія оцінки у пейоративній лексиці.	27
1.6. Дифереціація пейоративної та нецензурної лексики.	32
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	34
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕЙОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.	36
2.1. Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики у німецькій мові.	36
2.2. Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики в українській мові.	43
2.3. Оцінність у структурі пейоративів в українській та німецькій мовах.	49
2.4. Емосеми у структурі пейоративів	51
Висновки до Розділу 2.	55
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕЙОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.	
3.1. Способи творення елементів пейоративної лексики в німецькій та українській мовах.	56
3.2. Особливості функціонування пейоративної лексики в німецькій мові та українській мовах.	56
3.3. Особливості перекладу пейоративів.	62
Висновки до Розділу 3.	66

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.	74
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.	77
	81

ВСТУП

У роботах останніх років з питань оціночної лексики відзначається зростаючий інтерес дослідників до розмовної лексики. Проте, такий різновид оцінки, як пейоративність, залишається мало вивченою лінгвістичною категорією. Як показав аналіз лінгвістичної літератури з проблем оціночної лексики в цілому і пейоративів зокрема, сама сутність пейоративності, а разом з тим і принципи виділення пейоративів з числа лексичних одиниць з оціночним компонентом, залишаються нерозробленими питаннями. У зв'язку з цим різні автори включають в групу пейоративної лексики різнорідні одиниці, в залежності від того, що той чи інший вчений розуміє під пейоративністю. У цій роботі зроблена спроба розмежувати поняття негативна оціночність та пейоративність. В основі виокремлення пейоративів лежить розуміння пейоративності як емоційної оцінюваності. У працях, присвячених пейоративам, даний пласт лексики всебічно не досліджувався. Українські та російські мовознавці зосереджують свою увагу переважно на аналізі структурно-семантичних особливостей емотивної лексики (В.І. Шаховський, В.Н. Телія, Н.В. Пазич, В.К. Харченко, І.Н. Худяков, В.Н. Михайловська), натомість лінгвісти з німецькомовних та англомовних країн досліджують її психо- та прагмалінгвістичні аспекти (І. Ермен, С. Бурген, Е. Апелтауер, Г. Гольцінгер, Г.Б. Шуман, К. Зорніг, Г. Дебус, В. Цілліг).

Актуальність цього дослідження визначається тим, що недивлячись на те, що дослідження семантики ведуться останніми роками дуже інтенсивно, багато аспектів залишаються неосвітленими. Відсутні чіткі визначення термінів "пейоратив" і "лайливе слово", а тому вони розглядаються як синоніми. Мало досліджена роль контексту в функціонуванні пейоративної лексики. За цих умов спроба внести ясність до проблеми пейоративної лексики актуальна як в теоретичному, так і в практичному плані.

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні пейоративної лексики з урахуванням її лексико-семантичних та функціональних особливостей.

Для досягнення цієї мети, як очікується, будуть вирішені наступні **конкретні практичні завдання:**

1. Визначення проблематики розмовної лексики в системі мови.
2. Формулювання визначення терміну «пейоративна лексика».
3. Класифікація пейоративної лексики на основі різних критеріїв.
4. Визначення ролі словотвірного аспекту в пейоративній лексиці та його класифікація.

Практичним матеріалом дослідження слугували дані, які були отримані за допомогою суцільної вибірки з лексикографічних джерел:

1. Duden – Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden Hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. – 4800 S.
 2. PONS. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache von H. Küpper – Stuttgart, Dresden Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1998. – 460 S.
- загальним обсягом 2 лексикографічних джерела.

Практичне значення роботи визначається можливістю застосування результатів досліджень, а також можливості використання його положень та висновків студентами у їх наукових пошуках.

Структуру роботи зумовила логіка дослідження, тому робота складається з введення, двох розділів і висновків.

Апробація: стаття для конференції: «Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства». Місце проведення конференції: м. Київ , 29-30 жовтня 2021 р.

Публікації. IV Международная научно-практическая конференция “TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION”, 1-3 ноября 2021 года Харьков, Украина.

РОЗДІЛ 1

ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В СИСТЕМІ МОВИ

1.1. Проблема розмовної лексики в лексичній системі німецької та української мови.

Значні відмінності між літературною мовою та розмовною неформальною мовою є настільки очевидним, що це не підлягає сумніву і може бути прийнятим у якості мовної універсалії. Недооцінка ролі розмовної мови для розвитку структури літературної мови, зневажливе ставлення до цього мовного явища, як до чогось нерозвинutoго та неправильного, привело до того, що і по сей день не існує достатньої кількості робіт за цією проблемою у лінгвістиці. Стилiстична розмовна норма – ознака розмовного стилю спілкування. Залежно від рівня володіння лінгвістичним та літературним стандартом мовця, його розмовна мовна практика матиме відповідне співвідношення ненормативних/нормативних елементів, засобів вираження думок та емоцій, передачі ситуаційного вираження. Тобто це буде прояв усної літературної мови або представника мови з периферійними перехідними елементами, з потягом до простоти, що коннотується, з розмовним, діалектним, міждіалектним, просторовим фонетичним, лексичним, граматичним елементами, особливостями наголосу, вимови. ритмічні мелодії. Найхарактерніша риса стилістичної норми - наявність розмовної лексики.[12, с 45-48]

Термін «розмовна лексика» давно увійшов у лінгвістику. В основному він використовується для позначення групи слів, що є частиною літературної мови, без порушення її норм. Саме поняття норми передбачає як відношення «правильно – неправильно», властиве літературній мові, так і стилістичну диференціацію мовних одиниць, що фіксується або усною/письмовою формою спілкування, або певним функціональним стилем мови, або конкретним стилістична ситуація. Найхарактерніша риса стилістичної норми - наявність розмовної лексики. У цілому нині проекція

розмовної лексики літературно-письмовий мову істотно впливає диференціацію її складу, з якого, здавалося б, виділяється стилістично нейтральний пласт повсякденних слів, професійних жаргонів, органічних у структурі розмовного стилю літературної мови.

Слід зазначити, що існує як вузьке, так і ширше тлумачення терміна «розмовна лексика». З одного боку, це слова, які вживаються в неформальному, невимушеному мовленні співрозмовників і відрізняються від нейтральних слів літературної мови певними ознаками, такими як пригніченість, неформальність вживання, емоційність, експресивність. З іншого боку, деякі лінгвісти розуміють термін «розмовна лексика» ширше. За Поповим Р.Н і Вальковою Д.П., «розмовна лексика — це лексика, яка вживається в повсякденному діалозі, характерна для усного мовлення, [43, с 67-80]

включає в себе «сукупність слів і словосполучень, що вживаються в побуті». Узагальнюючи різні точки зору, можна зробити висновок, що деякі вчені відносять до розмовної лексики не лише розмовно забарвлені одиниці, а й нейтральні позначення, які кількісно переважають у розмовній мові.

Розмовна лексика має особливе коло застосування в побуті та неофіційній обстановці. Крім того, саме вона служить фактором, який допомагає без особливих проблем спілкуватися один з одним представникам різних сфер діяльності. Також Розмовна мова відрізняється своєю спонтанністю вживання. Розмовна мова – особливий функціональний різновид мови, яка на думку одних лінгвістів не відноситься ні до літературної, ні професійної мови, але використовується постійно в повсякденному спілкуванні. Однак на думку інших лінгвістів, розмовна мова є різновидом літературної або стандартної мови. Варто також відрізнити розмовну мову від діалектів, так як вона «відрізняється від них своїми стилістичними нормами, територіальною свободою і поширеністю». Питаннями розмовної мови займається така галузь мовознавства, як колоквіалістика. Вона описує

характерні особливості розмовної мови, її ознаки і форми, в яких мова існує. В усному мовленні немає ніяких обмежень, вона спонтанна і тим цікава для вивчення. Саме в усному мовленні найчастіше утворюються нові лексичні одиниці. В основному словотворення розглядається як самостійна лінгвістична дисципліна. Число словотворчих засобів значно перевищує число граматичних засобів, а їх багатозначність і синонімія відрізняється більшою складністю і розгалуженістю. Залежно від комунікативної установки мовця, за теорією Земської Є.А. виділяють п'ять основних функцій словотворення: номінативна (створення необхідного найменування), конструктивна (зміна синтаксичної будови мови), компресивна (створення більш короткої номінації), експресивна (отримання експресивної форми вираження), стилістична (використання засобів вираження, відповідних певній сфері мови) . Скорочення найменувань за допомогою усичення будь-яких компонентів дуже характерно для розмовної німецької мови. Найбільшою частотністю відрізняються ініціальні односегментні усичення, тобто ті, у яких відсічені кінцеві компоненти – Limo(nade), Assi(stent), Idi(ot). У молодіжній мові існує і з'являється безліч новоутворень, отриманих словотвірним способом. Одні з лідуючих позицій при цьому займають усичення і афіксація.

Тому, коли вивчаючи ту або іншу іноземну мову стикаються у живому спілкуванні з цією формою існування лексики, виникають певні проблеми з порозумінням при живому спілкуванні. Відсутність надійної і повної фіксації численних зразків у існуючих тлумачних словниках призвела до того, що розмовна специфіка виявилася мало вивчена і не описана в усьому її різноманітності. Цей недолік став гостро відчуватися як на рішенні багатьох теоретичних питань мовної структури, так і при практичному вивченні мови, особливо іноземних.

Той факт, що усне мовлення накладає значну відбиток на мову, визнає більшість дослідників. Однак, в цьому питанні, кожен з вчених захищає свою точку зору. Є. А. Земська, наприклад, вважає, що форми існування

мови (усні/письмові) самі по собі не є визначальними (формування основних особливостей побудови та функціонування мовних одиниць), але вони є ознакою, яка дозволяє накреслити чітку межу між різними мовними сферами реального життя. На її думку, умови функціонування та виявлення певних мовних демонстрацій мали б відіграти більш важливу роль. За її словами відмінності між літературною і розмовною мовами настільки істотні, що вони повинні розглядатися як окремі мовні системи. В основі визначальних позамовних чинників усного мовлення лежить його інформатичність і непередбачуваність, життя як базова сфера використання. Багато сторін теорії розмовної мови не досліджувалися, необхідні фактичні дані не збирались, досить повна інвентаризація не була здійснена, внаслідок чого неможливо представити реальну картину цього явища.

Розмовна мова – це своєрідний супутник літературної мови, в основному реалізується усно в ситуації непередбачуваної, неформальної комунікації з прямою взаємодією комунікаційних партнерів. Основною сферою реалізації розмовної мови є повсякденна комунікативна комунікація, що відбувається в неформальній атмосфері. Таким чином, одним з провідних комунікативних параметрів, що визначають умови реалізації розмовної мови, є параметр «інформальність комунікації»; За цим параметром він контрастує з мовою письмової літератури, яка написана кодифікованою літературною мовою, яка обслуговує сферу офіційного спілкування.

Акцент на активне вивчення різних видів усного мовлення ставили багато провідних вчених-лінгвістів, такі як О.Б. Сисиніна, Е. А. Земська, О. А. Лаптев та інші. К. А. Долінін намагається довести, що усні і письмові форми реалізації мови є офіційним критерієм, тому що усна мова включає в себе не тільки дуже різні види мови, але пласти мови, які є прямо протилежними в їх стилістичному і функціональному прояві.[12, 44]

У мовознавстві давно утвердився термін «розмовна лексика». Здебільшого його використовують для позначення групи слів, що входять до складу літературної мови, не порушуючи її норм. Саме ж поняття норми

передбачає як співвідношення «правильне — неправильне», властиве літературній мові, так і стилістичну диференціацію одиниць мови, закріплених чи то за усною/писемною формою спілкування, чи то за певним функціональним стилем мови, чи то за конкретною стилістичною ситуацією.

Стильова розмовна норма — ознака розмовного стилю спілкування. Залежно від того, яким рівнем мовно-літературного стандарту оволодів мовець, його розмовно-побутова мовна практика матиме відповідне співвідношення ненормативних/ нормативних елементів, засобів вираження думки та емоцій, передавання ситуативної експресії. Тобто вона буде проявом усної літературної мови чи репрезентантом мови з периферійними перехідними елементами, з тяжінням до конотованої народнорозмовної мови з говірковими, діалектними, інтердіалектними, просторічними фонетичними, лексичними, граматичними елементами, особливостями наголошування, вимови, ритмомелодики, а можливо, із соціально-жаргонними нашаруваннями. Найбільш виразною ознакою стильової розмовної норми є наявність лексики розмовного стилю.

В енциклопедії «Українська мова» читаємо:

«Розмовна лексика» — це «слова, що протиставлені стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням».

Отже, в контексті літературної мови та її норм розмовна лексика — це:

- 1) стилістичний засіб емоційної та смислової виразності того чи того художнього, публіцистичного, науково-популярного контексту; розмовні стилісти;
- 2) кодифікаційний функціонально-стильовий параметр лексики;
- 3) нейтральний розмовно-побутовий словник, що в художньому стилі зазнає актуалізації й асоціативно-образної трансформації.

Загалом проекція розмовної лексики на літературну писемну мову помітно впливає на диференціацію її складу, з якого, на перший погляд,

«відсікається» стилістично нейтральний шар слів-побутовизмів, етнографізмів, професійних жаргонізмів, органічних у структурі розмовного стилю літературної мови. Поняття «розмовна лексика» вужче, ніж поняття «лексика розмовної мови», оскільки останнє може покривати шари діалектних слів, просторіччя, сленгу, жаргону, суржику, усіх макротериторіальних варіантів народнорозмовної практики, зокрема й форм, неправильних «з погляду фонетичної, словотвірної, граматичної будови на зразок кореш, холера, паняй», засвідчених художньою мовою, в якій стилізована розмовна норма ширша, ніж «літературна норма» стандартизованої мови.

Отже, термінологічний відповідник «розмовна лексика» — криве дзеркало й розмовного стилю літературної мови, оскільки відображає лише частку його лексичного складу, який в українській стилістиці вивчають на матеріалі розмовно-побутової мови, виробничо-службових жанрів усної мови, писемних текстів художнього та публіцистичного стилів.

Які групи слів зараховують до розмовної лексики? Наприклад, мовознавець Л. А. Коробчинська виділяла три підгрупи у структурі розмовної лексики:

- 1) власне розмовна лексика,
- 2) так зване просторіччя,
- 3) грубе просторіччя, або вульгаризми.

У розмовній мові побутує також лексика, вживання якої обмежене територіально (діалектизми) або соціально (жаргонізми та арготизми)».

Намагаючись вирішити проблему визначення лексики розмовних регістрів, у передмові до німецько-російського словника розмовної лексики В. Девкін дає таке визначення поняття «розмовної лексики»:

- 1) "розмовна лексика" — це традиційна, доволі традиційна та колективна назва того, що контрастує з ідеальною, непогрішним зразковим культурним стандартом. Відхилення від цього посилання можуть бути різного ступеня — мінімальний, помітний (фамільярний шар) і значний (грубий і вульгарний словниковий запас).

2) розмовна лексика відрізняється від нейтральної (оцінки, етичної та естетичної) і є типовим для неформального середовища спілкування.

Серед усіх визначень розмовної лексики, що були розглянуті, з усією їх різноманітністю і широтою тлумачення терміна, можна відзначити кілька характерних моментів, яких буде дотримуватися, коли буде йти мова про розмовну лексику:

Термін «розмовна лексика» вже давно існує в мовознавстві. Таку лексику ще називають просторічною. Подібна лексика використовується при неофіційному, невимушеному спілкуванні.

Поняття «розмовна лексика» є вузьчим ніж поняття «лексика розмовної мови».

Емоційність окремо взятих слів може досягатися за допомогою певних словотворчих ресурсів та мати певні структурні зовнішні ознаки, може бути компонентом внутрішньої форми слова або набувати емоційності тільки в окремих словосполученнях.

Деякі різновиди розмовної лексики можуть не належати до літературної мови, однак в цілому розмовні слова повинні відповідати нормам літературної мови, додаючи висловлюванню розмовних рис.

Розмовна лексика включає як нейтральні, так і емоційно - забарвлені одиниці. Кількісне співвідношення нейтрального та емоційно - забарвленого у лексиці свідчить про явну перевагу емосем. [3, с 100-108]

Переважну більшість розмовних слів з негативною оцінкою вчені пояснюють тим, що позитив сприймається нами як само собою зрозуміле. Людині постійно доводиться стикатися з подоланням недоліків, помилок, поганого. Тому частіше вживається і стійкіше виражається в мовах розмовна лексика з негативною оцінкою.

1.2. Поняття пейоративної лексики.

Пейоратив або пейоративна лексика - це слова та словосполучення, які висловлюють негативну оцінку будь чого та будь кого, невдоволення,

засудження, іронію або презирство. Слово «пейоратив» походить від латинського «*rējōgāre*», що означає засуджувати. Існує також синонімічна назва цього терміну – дегоратив, це слово походить від англійського «*derogatory term*». Не дивлячись на те що за допомогою пейоративів виражаються негативні емоції, їх не варто плутати з лайливими словами. Оскільки лайлива лексика та вирази або як ще називають ненормативна лексика, до пейоративів, як правило, не відноситься.

Словникові одиниці з негативно-оціночним (пейоративним) значенням становлять більшу численну групу, ніж семантична підгрупа лексичних одиниць з позитивно-оціночним значенням, або меліоративи. Зазвичай, це пов'язано з факторами які не мають відношення до мови. Позитивні якості сприймаються в цьому випадку як «нормальні», очевидні.

Є в лексиці будь-якої мови дві спеціальні категорії слів: пейоративи (слова або словосполучення, що виражають негативну оцінку чого-небудь, в чистому вигляді або в додаток до основного лексичного значення - на кшталт негідник, ганчірка; грубіянити, підлизуватися; книжечка, рученята) - і меліоративи (слова або словосполучення, що виражають позитивну оцінку - на кшталт молодець, герой; справжній, ексклюзивний;). І є у цієї лексики примітні особливості. Слів з пейоративним значенням в лексиці мови помітно більше. Це є фактом для багатьох мов: способів позначити щось, що відрізняється від нормального, зазвичай в гіршу сторону набагато більше, ніж способів сказати про щось несподівано хороше. Конотація в мовознавстві являє собою додаткове, супутнє значення деякої мовної одиниці або ж категорії. Причиною цього може бути те, що психологічно людина схильна помічати такі властивості предмета, які в подальшому можуть бути для неї небезпечними.

Пейоративна лексика займає лише малу частину у величезному просторі аксіологічних механізмів. Пейоративи схожі на хамелеонів, так як теж можуть змінювати своє забарвлення і висловлювати різні відтінки почуттів та їх ступінь. Якщо в тексті є пейоратив, то там найчастіше можна зустріти

глузування, іронію, сарказм, обурення, гнів, загрозу, невдоволення або розчарування. Поняття "пейорація" в лінгвістиці досліджується як в широкому, так і вузькому сенсах. З одного боку, воно синонімічно негативності. Однак такі явища слід розглядати зі стилістичною, загальної та персонологічної позицій. З впевненістю виділити всі слова, що належать до пейоративної лексики, майже неможливо. Цьому заважає відсутність загальноприйнятої маркування в словниках.

Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток. До них можна віднести: *informal, humorous, derogatory, impolite, vulgarslang, spoken, very informal*. У зв'язку з появою нових слів або нових значень вже існуючих слів з'явився ще один тип маркування, він в якійсь мірі є синонімом слова «*derogatory*» - «грубий», це слово «*taboo*», в українській мові перекладається як табу або табуйована лексика. Однак, часто відбувається так, що одна і та ж лексема має в різних словниках різне маркування або зовсім не має лексикографічної вказівки на пейоративне забарвлення. [24]

У мові та мовленні позитивні і негативні емоції, оцінка різних явищ навколишньої дійсності передаються за допомогою різних мовних засобів, вивчення яких продовжує викликати інтерес у дослідників. Оцінка відноситься до числа власне людських категорій. Вона задана фізичною і психічною природою людини, його буттям і почуттям. Вона задана його мисленням і діяльністю, його ставлення до інших людей і предметів дійсності, його сприйняття мистецтва. Людина однозначно ділить все на хороше і погане: добро і зло, щастя і нещастя, добро і лихо, корисне і шкідливе, чеснота і порок, успіх і провал, везіння і невезіння, виграш і програш, приємне і противне, що відповідає його інтересам або заважає йому досягти мети. Досі не існує словника пейоративів, більш того, не виділені критерії відбору слів, що належать до цієї групи. [4]

Тому, деякі дослідники, зокрема Л. В. Сафонова, пропонують наступні критерії відбору пейоративної лексики:

- 1) наявність певних словникових послід;
- 2) відсутність показника загальновживаності;
- 3) наявність синоніма в літературній мові

Також виділено кілька способів утворення і розвитку пейоративів в російській, українській та німецькій мовах: Семантичний розвиток слова на підставі схожості і асоціацій, що викликаються цим словом; В результаті запозичення, коли слово приходить з іншої мови і закріплюється в ній. У німецькій мові в даний час спостерігається значний розвиток пейоративної лексики у зв'язку з напливом іммігрантів.

Всі ці соціальні потрясіння відображаються в мові, народжуються нові прізвиська і назви; Пейоративні іменники утворюються цілою низкою способів словотворення, найбільш продуктивним з яких є афіксація. В українській мові такими є суфікси –ан, -ен, -уг(а), -ик(а): політикан, посіпака, хитрюга та ін. Пейоративність в мові може виражатися не тільки поодинокими словами. Великий стилістичний пласт складають в мові фразеологізми зі значенням емоційної забарвленості. Емоційною полярністю позитивних (меліоративних) фразеологізмів в мові є негативні фразеологізми (пейоративні). Пейоративні фразеологізми описують людину зі зневажливою, несхвальної точки зору. Найчастіше пейоративність у фразеологізмах виражається через граматичну категорію заперечення. У більшості мов додавання заперечення в синтаксичну конструкцію висловлювання означає зміну значення всього висловлювання на протилежне. Іноді в різних мовах образні моделі збігаються навіть при дослівному перекладі, що значно полегшує розуміння іноземцями текстів з ідіоматичними виразами. Джерелами пейоративів можуть служити люди, їх зовнішність, вчинки і поведінка. Пейоративність може виражатися через слова, словосполучення і фразеологічні одиниці. Процес пейоративності уособлює відхилення від соціальної норми, норм моралі та етики.

Багатьом образним топонімам властива позитивна або негативна емоційна оцінка. Вони виникли на ґрунті образного народного бачення. При розгляді

пейоративних топонімів не обійтися без урахування нелінгвістичних факторів, так як поява цих топонімів обумовлена характером самих географічних об'єктів. Пейоративні назви отримують ті географічні об'єкти, які небезпечні або просто незручні для людини. Але в топонімічних матеріалах не завжди є відомості про характер географічних об'єктів, тому пейоративне значення іноді можна тільки припускати. Емоційність і виразність пейоративних топонімів пов'язані зі ставленням людини до того предмету, позначення якого він переносить на географічний об'єкт.

Пейоративи є складовою негативно-оцінної системи мови, які мають здатність реалізовувати критику, неповагу, несхвалення, невдоволення тощо на адресу людини, чиї особистісні дані або поведінка засуджуються. А оскільки конфліктна комунікація не несе в собі позитивного змісту, комфорту, задоволення й орієнтована на власну «перемогу» кожної зі сторін, мовці активно послуговуються цією лексикою. В ході дослідження визначено, що система таких знаків мови досить різноманітна. Це й узуальні й okazіональні утворення, навіть слова з нейтральною конотацією, які реалізують конфліктну стратегію і тактику особи. У подальшому вважаємо перспективним аналіз українськомовних інвектив у вербальному конфлікті, які також є мовно-поведінковими моделями для вираження негативного ставлення мовця до опонента.

1.3. Критерії ідентифікації пейоративної лексики.

У спробі дати вичерпну характеристику поняттю «пейоративність» лінгвісти стикаються з багатьма труднощами.

У свою чергу, завдання ускладнюється тим, що поле пейоративності охоплює всі рівні мови і може бути вперше виражено лексичними, граматичними, синтаксичними, фонетичними та графічними засобами. Думка може бути передана навіть словами з позитивною конотацією. Таким чином, комплексний опис функціонально-семантичного поля пейоративності є трудомістким завданням, що змушує дослідників

поглиблюватися в окремі вузькі питання. Ще одна складність полягає в тому, що не всі лінгвісти досить чітко розмежовують поняття «пейоративність» і «негативна коннотація», які далеко не є синонімами. Наприклад, слова *sterben* ‘помирати’, *leiden* ‘страждати’, *Krankheit* ‘хвороба’, які мають негативну коннотацію, не мають пейоративної оцінки. Необхідно також розмежувати пейоративи та оціночні слова. Оце-ночна лексика (напр.: *edel* ‘благородний’, *bose* ‘злий’, *schön* ‘красивий’) виражають інтелектуальну оцінку того, спікера чи чогось іншого з точки зору суспільної значущості. Пейоративи, відмінні від власно-оціночних слів, та характеризуються наявністю емоційного компонента в семантиці слова. Проілюструвати це допоможе зіставлення синонімічних найменувань, побудоване за принципом опозиції. У наступних парах слів, що означають те саме поняття, перше слово має раціональну оцінку, а друге – емоційну: *der Dieb* – *der Langfinger*; *der Alte* – *der alte Knacker*; *der Pessimist* – *der Lddischmacher*; *der Liigner* – *das Lugenmaul*. Залежно від характеристик, соціальних статусів, самої мовної ситуації діапазон відтінків пейоративного значення досить широкий. Він включає такі значення як презирство, зневага, відраза, приниження, огиду, несхвалення, обурення, осуд. Таким чином, мета вживання пейоративів: оптимально підібраними мовними засобами отримати максимальний ілюктивний ефект і забезпечити дискурсні очікування реципієнта щодо того, що слідує за даним висловлюванням. [31, с 140-170]

Однозначному визначенню шару пейоративної лексики також заважає відсутність загальноприйнятого маркування у словниках. Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток. До них можна віднести: *informal*, *humorous*, *derogatory*, *impolite*, *vulgarslang*, *spoken*, *very informal*, *Schimpfwort*, *herabschatz*. У зв'язку з появою нових слів або нових значень вже існуючих слів з'явився ще один тип маркування, він в якійсь мірі є синонімом слова «*derogatory*» - «грубий», це слово «*taboo*», в українській

мові перекладається як табу або табуйована лексика. Однак, часто відбувається так, що одна і та ж лексема має в різних словниках різне маркування або зовсім не має лексикографічної вказівки на пейоративне забарвлення. Тому віднесення того чи іншого слова до пейоративів часто має інтуїтивний характер. Перелічені труднощі значно ускладнюють дослідження пейоративності.

Аналіз робіт з питань лінгвістичної оцінки як категорії оціночної лексики, а також за деякими аспектами пейоративності дозволив виділити три основні підходи до розгляду досліджуваного феномена.

Представники першого напрямку розглядають пейоративність з точки зору оцінного ставлення до об'єкта денотації. У тому числі такі вчені, як Л.В. Сафонова, В.І. Карасік, Х. Бусман, С. Краль та Й. Курц, автори словника «Langenscheidts GroBwörterbuch Deutsch als Fremdsprache». Даний підхід може бути позначений як пейоративність у широкому значенні слова і протиставлений розгляду пейоративності у вузькому значенні. [9,14,50]

Під пейоративністю у вузькому значенні розуміється формально виражене зниження об'єкта денотації в ціннісному відношенні. Такої позиції дотримуються представники другого напрямку наприклад: А. Ф. Мюллер, К. Хойпель, Р. Конрад. Однак, визначаючи пейоративну лексичну одиницю як слово, чиє основне значення було погіршено в певному сенсі, ця категорія вчених виключає з пейоративного корпусу мови нецензурну лексику, пояснюючи це тим, що їх значення не зазнало переходу від нейтрального або позитивного до негативного. Представники третього напрямку намагаються синтезувати погляди представників двох попередніх підходів. (А.С. Ахманова, Н.Б. Савінкіна, Н.П. Шибасєва). В якості прикладу можна навести визначення пейоративності Н.Б. Савінкіної: «Пейоративність - складне, динамічне мовне явище, що є зниження якісно-ціннісної характеристики семантики слова в результаті критичного ставлення говорить до предмета оцінки». Відмінною особливістю пейоративів Н.Б. Савінкіна є комунікативно-прагматичну здатність

викликати в людській свідомості емоціональні реакції і виражати зневажливе ставлення.

Підводячи підсумок, можна виділити наступні загальноприйняті ознаки пейоративів:

- 1) наявність синоніма в шарі нейтральної лексики;
- 2) емоційно-оцінний характер;
- 3) комунікативно-прагматична здатність викликати негативні емоційні реакції та вираження несхвалення сказаного
- 4) помітки в словниках: *abw., derb, herabschatz., iron, pejor., scherzh., spott, Schmmpfwort, verachtl., verhiill., vulg.* (нім.).

1.4. Структура пейоративної лексики та проблематика класифікації пейоративної лексики.

Питання визначення диференціальних ознак пейоративності як особливої лінгвістичної категорії все ще є актуальним. Однією з основних труднощів вивчення даної сфери є нечіткість кордонів між двома протилежними полюсами емоцій. Слова, що слугують для визначення будь-яких негативних якостей або явищ, виявляють в кожній з мов власні специфічні засоби реалізації негативної конотації та семантичних особливостей, не кажучи вже про різноманіття мовних і випадкових способів вираження негативної оцінки. Ці фактори слугують обґрунтуванням для виділення пейоративності як особливої лінгвістичної категорії, що відрізняє її від категорії емотивності, оцінюваності та експресивності, а також пейоративність є протилежністю до категорії меліоративності.

Беручи за основу оцінку як один з базових компонентів категорії пейоративності, існує дві головні точки зору на аксіологічний характер даної категорії. Перша з концепцій прирівнює пейоративність до негативної оцінки, залишаючи за дужками емоційну конотацію або як другорядний для онтологічної сутності категорії елемент, або як її факультативну складову. Даної позиції дотримуються Л. В. Сафонова, С. В. Лескіна Тим часом Г. Г.

Кошель відносить до дерогативних предикатних номінацій як лексеми з емоційним компонентом, так і одиниці, що містять виключно логічну оцінку, що також свідчить про більш широке трактування дерогативності. Однак, ототожнення дерогативності з пейоративністю не завжди є допустимим. В даний час більшість лінгвістів схиляються до вузького трактування пейоративності, розглядаючи емоційну конотацію та її лінгвістичне втілення як один з ключових компонентів даної категорії. Для визначення поняття "пейоратив" також не є релевантним розмежування негативно-оціночних лексем залежно від ознаки, що лежить в основі їх значення, це може бути моральна, етична або зовнішня риса, національність, стать. Ще одне питання, яке потребує розгляду, стосується зв'язку пейоративності зі стилістичною характеристикою слова. Думку про те, що далеко не всі стилістично знижені одиниці відносяться до числа пейоративов, слід визнати аксіоматичною. За В. Д. Девкіном, який трактував пейорацію в дуже широкому сенсі, градація за ціннісною і стилістичною шкалою незалежні один від одного і можуть поєднуватися в різних комбінаціях. Під пейоративними мовними одиницями (пейоративами), в свою чергу, маються на увазі одиниці, що слугують для вираження негативної емоційної оцінки і характеризуються низьким, середнім або високим ступенем негативної експресивності. Терміни пейоративна конотація і негативна конотація, фактично ототожнюються, оскільки ці поняття перетинаються в емотивному аспекті, що є для них основним.

Найменування осіб складають основу пейоративності як лінгвістичної категорії. Негативна оцінка і негативні емоції носять антропоцентричний характер, причому в даному випадку людина, як правило, грає роль і суб'єкта, і об'єкта. Тому пейоративні дієслова, номінації неживих об'єктів та інші типи одиниць являють собою кількісну меншість. Неоднорідність емотивів проявляється і в різноманітному характері пейоративов. В першу

чергу, аналізовані одиниці розрізняються за своїм аксіологічним характером і поділяються на:

- Приватнооцінні пейоративи – номінації, в основі семантики яких лежить певна якісний ознака, що є мотивацією для вираження негативної оцінки ('тупиця' *der Blödi* тощо);
- Загальнооцінні пейоративи – номінації, що містять загальну негативну оцінку і не конкретизують причину, за якою засуджується та або інша особа чи риса. ('гад', 'погань' *Mistkerl*);
- Ідентифікуючі пейоративи ('баба, зневажл. жінка' *das Weibsstück* і т.д.), що займають проміжне положення між загальнооціночними і приватнооціночними пейоративами, оскільки семою даних одиниць не є ні загальна негативна оцінка, ні засуджувана якість. В основі їх семантики лежить нейтральна ознака, що не несе в собі будь-яку оцінку.

Зважаючи на те що створена вибірка емпіричного матеріалу з лексикографічних джерел складає 513 одиниць пейоративної лексики. Досліджені одиниці пейоративної лексики відображені за даною класифікацією у такому відсотковому розрахунку:

Приватнооцінні пейоративи складають 54%

Загальнооцінні пейоративи складають 26 %

Ідентифікуючі пейоративи складають 20 %

Загальнооцінні пейоративи, як правило, нечисленні, проте багато з них відрізняються високою частотністю, що пов'язано з широким використанням даних одиниць в якості лайливих слів. Ще одна особливість проявляється у своєрідності їх синтаксичної функції: приватнооцінним пейоративам властива роль предиката, для ідентифікуючих одиниць вона виявляється нехарактерною. За словами І.А. Стерніна, в рамках розмовного стилістичного пласту, виділяється літературно-розмовний шар лексики, що включає універсально допустимі знижені слова, в тому числі зневажливі найменування осіб (погань, дилда і т. д.). Проте, навіть за умови широкої поширеності лексем пейоративного характеру, межа між літературно-

розмовним шаром мови і сленгом буде залишатися досить хиткою. Лексеми зневажливого характеру присутні на всіх мовних рівнях та відображають живе усне мовлення. Пейоративні мовні одиниці розрізняються також за характером негативної емоції, яку вони експлікують.

Іронія або насмішка над об'єктом чи ситуацією, як правило, носить завуальований характер. У ситуації стримування гніву, пов'язаного з дотриманням соціальних і етичних норм, зазвичай вдаються до евфемізмів або до використання загальнооцінних одиниць високого ступеня експресивності. Презирство зазвичай виражається за допомогою загальнооцінних і приватнооцінних пейоративів. Нехтування, як правило, передається за допомогою ідентифікуючих засобів або за допомогою особливих зневажливих найменувань в рамках ідентифікації осіб зі значенням таких ознак, як стать, вік, національність, віросповідання, професія. Таким чином, негативна оцінка мотивується особистою думкою, а не об'єктивними причинами.

Крім того, за словами В. Н.Телія, при зміні особи раціональна оцінка може не змінювати свого значення, а емоційна змінюється. Наприклад: «Я - осел» буде розцінюватись скоріше як іронія, ніж презирство, «Ти – осел» зазвичай є образою, «Він – осел» виражає презирство. Пейоративність можна уявити як функціонально-семантичне поле, що базується на семантичній категорії пейоративності і включає в себе ряд багаторівневих засобів (лексеми, негативно забарвлені елементи) об'єднаних спільними функціями (вираз негативної емоційної оцінки). Емотивність, експресивність, оціночність являють собою окремі лінгвістичні категорії, але на рівні емоційно забарвлених назв осіб всі вони лінгвістично втілюються в тісному взаємозв'язку між собою. [42, с 105-127]

Поряд з власне номінативною складовою, до складу денотативного макрокомпоненту структури конотативних емотивів включаються також оціночний і експресивний компоненти. Особливістю емоційно-оцінної лексики є те, що на логічне судження накладається емоційне відношення

мовця до явища, що він називає. Звідси випливає, що емоційна оцінка містить логічну складову, однак емоційна домінанта превалює над раціональним компонентом. Така пейоративна лексика ніби втілює в собі будь-яку інформацію, втілену в емотивну, оцінну та стилістичну функції.

Аналіз літератури, присвяченої вивченню даного питання, дозволяє зробити висновок про те, що емоційно-оцінна лексика часто піддається модифікації у плані посилення категоричності за допомогою категорії експресивності, що, у свою чергу, підсилює перлокутивно-ілокутивний ефект. Потрібно зазначити, що посилення ефекту виразності висловлення найчастіше досягається шляхом використання в його межах емоційно-оцінних слів із функціонально-стилістичним маркуванням. Експресивність таких слів обумовлена специфічним узусом даної лексики, а також традицією її вживання. Стилiстично забарвлена емоційно-оцінна лексична одиниця, що використовується в нетиповому для неї контексті, надає висловленню емоційно-експресивного оцінного значення. Таким чином, практично всі лексичні одиниці можуть виражати емоційну оцінку в контексті певного висловлювання.

Залежно від характеристик, соціальних статусів, самої мовної ситуації діапазон відтінків пейоративного значення досить широкий. Він включає такі значення як презирство, зневага, відраза, приниження, огиду, несхвалення, обурення, осуд. Таким чином, мета вживання пейоративів: оптимально підібраними мовними засобами отримати максимальний ілокутивний ефект і забезпечити дискурсі очікування реципієнта щодо того, що слідує за даним висловлюванням. Аналіз різних лексикографічних джерел показав неоднорідність і різноплановість пейоративних одиниць, що пояснюється приналежністю пейоративної лексики до найбільш важливих сфер людського життя, відсутністю єдиної теорії нормативності, рівнем розвитку суспільства, особистими уподобаннями автора.

Аналіз різних лексикографічних джерел показав неоднорідність і різноплановість пейоративних одиниць, що пояснюється приналежністю

пейоративної лексики до найбільш важливих сфер людського буття, відсутністю єдиної теорії нормативності, рівнем розвитку суспільства, особистими уподобаннями автора словника. Та все ж всі дослідники відмічають тенденцію переважання пейоративних одиниць над меліоративними. Тенденцію переважання пейоративних лексем над меліоративними можна пояснити тим, що негативні характеристики об'єкта і стану більш різноманітні, ніж позитивні, тому що норма одна, а відхилень від норми може бути багато. Крім того, психологічно людина схильна помічати в першу чергу негативні характеристики оточуючих. Позитивні якості сприймаються як «нормальні».

Встановлено, що оцінна ступінь в перекладі зберігається не завжди. Особливістю поля пейоративності є відсутність морфологічного ядра, тобто таких засобів або способів вираження пейоративності, які були б представлені в найбільш узагальненому вигляді. Виявлення одиниць пейоративної семантики в німецькій мові полягає в опрацюванні словникових дефініцій і фактичного мовного матеріалу. Відправною точкою є абсолютний оцінний предикат «schlecht». Однак сам оцінний предикат «schlecht» містить тільки один критерій пейоративності - негативну оцінку, і не відповідає іншим критеріям відбору, тому що є загальноновживаним словом, не носить емотивного характеру та не відзначений позначкою в словнику. Лексичні пейоративи класифікуються за позицій їх походження на споконвічно німецькі та запозичені, за сферою вживання на соціолектні та ті, що не належать до соціолектів, за гендерною ознакою на гендерно-нейтральні, чоловічі і жіночі пейоративи, за характером оцінки на загальнооціночні і приватнооціночні.

1.5. Категорія оцінки у пейоративній лексиці.

Пейорація по суті являє собою оціночний акт. В його основі лежить цінність. Вона є обов'язковою ознакою всіх предметів, явищ, процесів, цінність є відображенням суб'єктивно-об'єктивних відносин. Всі навколишні людини предмети, явища можуть бути цінністю для людини -

поза людини цінності не існує. Існує безліч дефініцій оцінки лінгвістичного явища, незважаючи на різні підходи авторів до тлумачення цієї оцінки. Все ж їх об'єднує процесуальність оцінки - встановлення позитивного або негативного ставлення до об'єкта оцінювання.

Суб'єкт оцінки співвідносить об'єкт з еталоном оцінки та розміщує оцінюване вище або нижче нульової позначки (норми, еталона) на оціночній шкалі, а потім зводить його на рівень знакового інструменту, і він таким чином стає номінацією в лексичній системі мови. Оцінка кодується в семантичній структурі номінації, як і інші ознаки денотата. Оцінка входить в значення слова, утворює оціночну сему в оціночних, меліоративних або пейоративних лексичних одиницях. З оцінкою пов'язані такі поняття, як емоційність і експресивність. На відміну від оцінки, емоційність до складу лексичного значення слова не входить. З цієї причини вираз «емоційна лексика» є ґрунтовно невірним, емоційність - явище психічне, нераціональне, що знаходиться за межами семантики, а оцінка і експресивність - явища раціональні, мовні. Оцінювання подій приводить людину в той чи інший емоційний стан. В емоційному стані людська мова стає більш образною, експресивною, мовець підшукує найбільш виразні, об'ємні слова, які точно і коротко передають його думки. Таким чином оцінка - первинна, емоції і експресія - вторинні, причому емоції первинні по відношенню до експресії. Коротко дану думку можна передати через схему «оцінка — емоції — експресія». Оцінка як будь-який процес має свою структуру. [6,18]

Оцінка включає такі компоненти, як об'єкт і суб'єкт оцінки, шкалу оцінки та оцінний стереотип, аспект оцінки.

Під об'єктом розуміється те, на що спрямована оцінка. Оцінюванню піддається все, що має для людини цінність, що включено в її життєдіяльність. Багатьма дослідниками наголошується, що найбільше оцінюється сама людина. Існує спеціальний термін для номінацій людини, що містять негативну оцінку - «антропоцентричні пейоративи». У нашому

дослідженні об'єктом оцінки є людина, а саме: людина з позиції статі-чоловік і жінка. Останні виступають в якості підоб'єктів оцінки. Наступним ключовим елементом структури оцінки вважається суб'єкт. Із суб'єктом оцінки пов'язана проблема співвідношення суб'єктивного та об'єктивного. У кожної людини є своя думка про норми і цінності. Багато хто ставиться до предметів, явищ відносно однаково, тобто у багатьох людей еталони цінностей збігаються, не випадково вони схоже реагують на ті, чи інші явища, використовують у своїй промові однакову оціночну лексику. Без інших людей, без суспільства людина не може існувати, отже, оцінка не може бути індивідуальною, вона все одно є суспільною, і обумовлена вона спільною практичною діяльністю, соціальним устроєм, умовами життя. З нашої точки зору, оцінка є суспільною, тобто об'єктивною, і має екстралінгвістичний характер, що знаходить вербальне втілення: накопичений досвід про цінності відображається в словниках, аналіз яких допоможе скласти картину про цінності, етичні та естетичні еталони людини, його поведінки, взаємин з людьми. При оціночній дії відбувається порівняння об'єкта оцінки з оцінним стереотипом, тобто розташування об'єкту по аксіологічній шкалі. Аксіологічна шкала складається із зони позитивного, зони негативного і оцінного стереотипа. Оцінний стереотип є об'єктом, що володіє набором ідеальних, бажаних властивостей і якостей. Синонімами слова стереотип є такі слова, як еталон, норма, ідеал. Залежно від того, відповідають властивості об'єкта оцінки стереотипу або не відповідають, об'єкт розташовується на позитивній або негативній зонах шкали.

Пейоративна або зневажлива лексика є одним із засобів передачі виразності і, отже, надлишкового сенсу, який часто заміняє буквальный сенс фрази. Суть вживання пейоративної лексики зводиться до того, що автор виражає зневажливу оцінку не прямо, а за допомогою досить обмеженого набору легко впізнаваних морфологічних і лексичних засобів. Утворені лінгво-ідеологеми легко розпізнаються, добре піддаються формалізації та аналізу.

В вираженні пейоративної лексики використовуються: слова і словосполучення типу дехто, подекуди; форми лексичного і морфологічного вираження ідеї множини, в тому числі форми множини іменників. В основному пейоративна лексика експлуатує формальне приниження в моделюванні за рахунок штучно створеної множинності, коли явище або факт мають менше індивідуальне значення або за рахунок буквального «Приниження» — зменшення. Оцінюючи лінгво-ідеологічні, а може бути, і більш глибокі механізми вживання пейоративної лексики, можна відзначити, що в цьому є щось ритуальне. Очевидно, принцип пейоративної і спорідненої їй частини лайливої лексики походить з тієї частини міфологічної свідомості, яка функціонально була відповідальна за боротьбу з чимось чужим і більш могутнім. Використовуючи цю міфологічну алюзію, можна припустити, що пейоративна лексика вживається тоді, коли оцінюється явище більш могутнє, що навіює побоювання або страх. Пейоративна лексика, що має місце зазвичай в ситуаціях публічного дискурсу, є публічним подоланням цього страху. Таке розуміння робить досить легким тлумачення лінгво-ідеологем, що базуються на вживанні пейоративної лексики.

Лінгво-ідеологічний аналіз випадків застосування пейоративної лексики специфічний тим, що пейоративні слова використовуються майже завжди в однаковому інваріантно оцінному значенні. Пейоративи відносно рідко використовуються в значенні прямого референційного співвідношення, в функції метафори або метонімії. Найбільш часто пейоратив вживається в своєму переважно конотативному значенні. Але це таке конотативне значення, така оцінка, яка за рівнем конвенціональності наближається до словникової, тобто референційного значення. Тому тут не працює звичайна схема аналізу, згідно з якою оцінюється міра авторської участі у відхиленні тексту від абстрактної норми. Аналіз текстів з пейоративною лексикою більше повинен враховувати умови дискурсу і оцінювати мотиви вживання лайливої лексики щодо цих умов. Найбільш красномовні з точки зору

аналізу ті випадки вживання пейоративної лексики, коли зняття обмежень зумовлене не об'єктивними умовами, а вольовим рішенням самого автора. В першу чергу, до більшості пейоративів відносяться найменування осіб, що використовуються для засудження будь-яких людських якостей і зовнішніх рис, надалі звані пейоративами зі значенням ознаки (бовдур, каланча). Характеристики номінації особи також включають в себе пейоративи з семантикою загально негативної оцінки (сволота, гнида). Інші групи зневажливих назв осіб розташовуються в перехідній зоні між центром і периферією (бабища) або між різними класами (америкос). Пейоративи, що відносяться до даної категорії, називаються ідентифікуючими. Отже, пейоративні номінації осіб займають різне положення в рамках лексико-семантичного поля персональності. Проте вищезгадані категорії мають ряд об'єднуючих рис.

Всі пейоративи відносяться до конотативів, тобто лексем, що відрізняються наявністю конотації.

1) Лексико-семантична категорія персональності, репрезентантами якої є номінації осіб, може бути представлена у вигляді польової структури (ЛСП персональності). Пейоративные *nomina personalia* нерівномірно розподіляються в рамках даного поля, займаючи близьку до центру або віддалену від нього позицію.

2) за семантичними та функціональними критеріями в рамках пейоративних номінацій осіб виділяються три категорії: ідентифікуючі, приватнооціночні та загальнооціночні. Межі між ними мають хиткий, нечіткий характер: один і той же пейоратив може включати в себе ЛСП, що відносяться до різних категорій, і факт семантичного переходу не завжди можливо діагностувати при концептуальному аналізі. Ідентифікуючі пейоративи розташовані найближче до центру ЛСП персональності, загальнооціночні-максимально віддалені від центру.

3) Лексикографічні ознаки пейоративности, що приводяться в словниках, не є єдиним відповідним показником при відборі зневажливих номінацій

осіб. Необхідний ретельний корпусний аналіз матеріалу, а також введення додаткових критеріїв пейоративності.

4) словотворчі особливості пейоративів пов'язані з їх категоріальної приналежністю. Ідентифікаційним пейоративам властиве утворення шляхом суфіксації. Приватнооціночні і загальнооціночні пейоративи в даному аспекті виявляють подібності: обом категоріям властиві такі дериваційні способи, як суфіксація і метафоризація.

5) Найбільша своєрідність у кожній з мов проявляється в рамках пейоративних назв осіб за конфесіями і за національністю/місцем проживання/етнічним походженням/расою.

6) Гендерне маркування, під яким розуміється наявність підгрупи істотної кількості пейоративів, що позначають виключно осіб жіночої або чоловічої статі.

Існує поділ пейоративів на лексико-семантичні групи в залежності від типу актуалізованої ознаки:

- 1) фізичні та зовнішні характеристики: незграбність, зайва худоба, повнота, слабкість, каліцтво (непривабливий зовнішній вигляд;
- 2) матеріальне становище і соціальний статус: багатство, бідність;
- 3) особливості характеру та поведінки: а) відношення до роботи, праці, професії: лінь, дармоїдство, кар'єризм; б) ставлення до грошей та інших матеріальних благ: жадібність, марнотратство; в) Поведінка і ставлення до третіх осіб: жорстокість, байдужість; г) мовні характеристики: балакучість, буркотливість; д) інші окремі риси характеру і особливості поведінки: боягузтво, хтивість, неохайність, недосвідченість.
- 4) розумові здібності, відсутність таланту: дурість, бездарність;
- 5) погляди, світогляд: консерватизм, невіра та ін.;
- 6) звички, пристрасті: обжерливість, пияцтво, наркозалежність.

Розподіл лексем по групах і підгрупах має досить умовний характер, що пов'язано з тенденцією багатьох пейоративів до формування загальнооціночного значення, що характеризує певний тип особистості.

1.6. Диференціація пейоративної та нецензурної лексики.

Термін «пейоративний» отримав поширення досить давно, у зв'язку з необхідністю виділення окремого класу одиниць, які служать для вираження негативних емоцій, негативних відносин. У першу чергу, така необхідність виникла з метою вирішення конкретних лексикографічних задач, а саме створення особливих словарних поміток, визначаючих емоційне забарвлення слова та його стилістичні характеристики. Сьогодні переживається глобальний, інтенсивний процес. «Демократизація мови» та поступове зникнення «цензури» та «чистоти» мови, що призводить до так званої інтеграції нейтрального мовного стилю з емоційно забарвленим. Нецензурна лексика заповнила лінгвістичну сферу: все частіше лайку можна зустріти в художніх творах, у пресі, на телебаченні, у публічних виступах чи в політичних дебатах, в Інтернеті.

Сама по собі сфера негативних емоцій давно вже стала спеціальним об'єктом досліджень, пов'язаних з антропологічною областю знань. Однією з основних труднощів вивчення цієї сфери є амбивалентність емоцій, нечіткі межі між двома протилежними полями. Для емоційної лексики характерно аксіологічне суперечливе зміщення в одне і те ж слово може мати негативне забарвлення і позитивні властивості одночасно. У той же час загальновідомо, що негативно забарвлена лексика в багатьох мовах кількісно переважає над лексикою з позитивною конотацією. Ці фактори служать обґрунтуванням для виділення пейоративності як особливої лінгвістичної категорії, які відрізняють її від емоційної, оціночної та експресивної лінгвістичних категорій, а також робить її повною протилежністю категорії меліоративності. Зараз більшість лінгвістів схиляються до вузького трактування пейоративності, розглядаючи емоційну частину та її лінгвістичне втілення як один із ключових показників даної категорії, що супроводжує оцінність. Наявність емоційної конотації є головним критерієм віднесення тієї чи іншої одиниці до пейоративів. Для визначення поняття «пейоратив», також не є релевантним

розмежування негативно-оцінних лексем залежно від ознаки, що лежить в основі їх значення, будь то моральна, етична якість або зовнішня риса, національність.

З огляду на функціонально-стилістичну диференціацію важливо згадати про розподіл лексики у разі емоційно-експресивного забарвлення. Як відомо, за цим принципом розрізняють емоційно нейтральну та експресивно забарвлену лексику. До арсеналу емоційно забарвленої лексики входять усі слова, що несуть знак оцінки. Вираз емоцій і почуттів, позитивне чи негативне сприйняття певних подій і явищ. Тому логічно припустити, що слова, що належать до цієї групи, можуть набувати як позитивного експресивного, так і оцінного значення, а також негативно. Актуальним є також поділ стилістично забарвленої лексики на високу (книжна) та низьку (розмовну, фамільярну, вульгарну тощо). У «Лінгвістичній енциклопедії» український мовознавець О. Селіванова тлумачить термін «реєстр» як «ряд мовних засобів, властивих типологічно подібним комунікативним ситуаціям, які визначаються соціальними ситуаціями та певними правилами поведінки». [37, с 43-57]

До складу ненормативної, стилістично забарвленої низькочастотної лексики входять такі групи слів: просторіччя – слова, які діють переважно в розмовній мові або також в літературній мові, з метою іронічної, зневажливої, зниженої чи характерні для мови людей певних професій чи соціальних груп і які в літературній мові набувають певного емоційно-експресивного забарвлення; вульгаризми — грубі слова та вирази, які не прийняті в літературній мові та іноді вживаються в повсякденній усній мові для вираження різко негативного ставлення; жаргонізми – специфічна, емоційно забарвлена лексика, що функціонує в окремих соціальних групах, об'єднаних спільними інтересами, сферами діяльності та віком; лайка – нецензурна лексика. Як бачимо, всі вищезгадані групи слів є невід'ємною частиною ненормативної лексики, при цьому всі вони є самотійними лексикосемантичними системами.

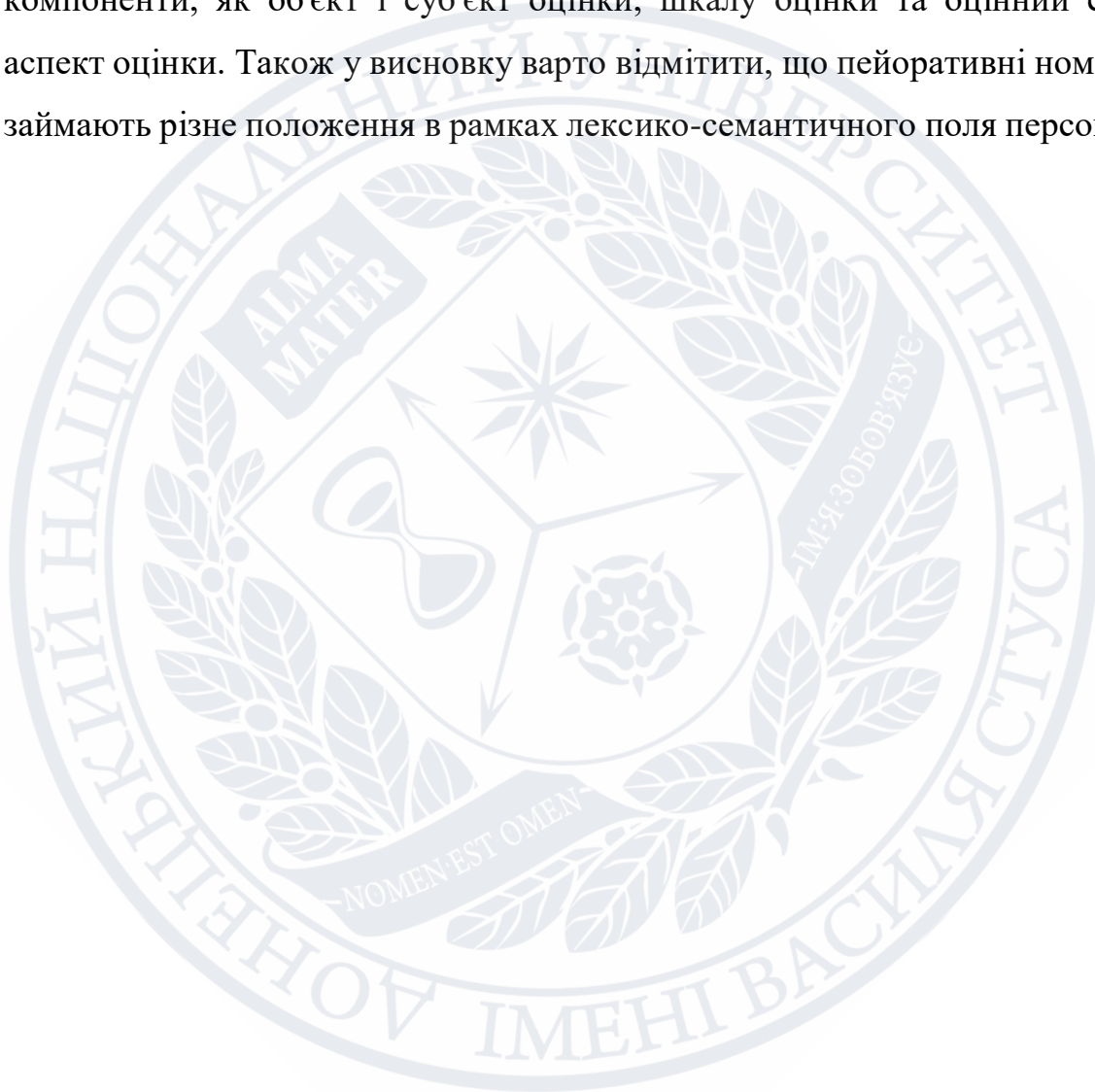
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Сам термін «лексика» є одним із мовних засобів, що характеризують функціональний стиль мови. Розмовна мова – це своєрідний супутник літературної мови, в основному реалізується усно в ситуації непередбаченої, неформальної комунікації з прямою взаємодією комунікаційних партнерів. Стильова розмовна норма — ознака розмовного стилю спілкування. Залежно від того, яким рівнем мовно-літературного стандарту оволодів мовець, його розмовно-побутова мовна практика матиме відповідне співвідношення ненормативних та нормативних елементів, засобів вираження думки та емоцій, передавання ситуативної експресії.

У роботах останніх років з питань оціночної лексики відзначається зростаючий інтерес дослідників до цієї частини лексикону. Пейоративи є складовою негативно-оцінної системи мови, які мають здатність реалізовувати критику, неповагу, несхвалення, невдоволення тощо на адресу людини, чий особистісний дані або поведінка засуджуються. Мета вживання пейоративів зазвичай полягає в тому щоб оптимально підібраними мовними засобами отримати максимальний ілюкативний ефект і забезпечити дискурсивні очікування реципієнта щодо того, що послідує за даним висловлюванням. Залежно від намірів партнерів по комунікації, від їх особистісних характеристик і соціальних статусів, від самої мовної ситуації діапазон відтінків пейоративного значення досить широкий. Він включає такі нюанси значення як презирство, зневага, огиду, Приниження, огиду, несхвалення, несхвалення, обурення, осуд, осуд. Пейоративні номінації особи складають значний пласт лексичного фонду німецької мови. Пейорація розуміється як погіршення слова, причому погіршення як ціннісне, так і стилістичне. Пейоративи утворюються шляхом пейоративного переосмислення і пейоративного словотворення. Однією з проблем, пов'язаних з явищем пейорації, є виокремлення пейоративів з лексичного корпусу німецької мови. Надійними критеріями пейоративності на сьогоднішній день є певні словникові посліди, а також сама дефініція слова, що визначає значення як негативно-оцінне. Вивчення мовлення в конфліктних

ситуаціях показує, що мовець не обмежується лише пейоративною лексикою, зафіксованою у словниках, а використовує також нейтральні лексеми, які в контексті виступають у ролі лайливих слів: відбувається "аплікація" негативної емотивної семи на семантику нейтральної лексеми. Ключовою семою в семантичній структурі пейоративу можна вважати оціночну.

Пейорація по суті являє собою оціночний акт. Оцінка включає такі компоненти, як об'єкт і суб'єкт оцінки, шкалу оцінки та оцінний стереотип, аспект оцінки. Також у висновку варто відмітити, що пейоративні номінації осіб займають різне положення в рамках лексико-семантичного поля персональності.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕЙОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

2.1. Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики у німецькій мові.

У роботі пейоративна лексика класифікується за функціональною ознакою та за семантично-морфологічними критеріями.

Пейоративну лексика розглядається за функціональною ознакою на двох рівнях — мовному та мовленнєвому. Відтак розрізняється абсолютна та релятивна пейоративну лексику. Загалом пейоративна лексика на позначення людини поділяється на наступні групи:

1. Пейоративи на позначення рис характеру і способу поведінки адресата: нім. *Keifhexe* ‘сварлива відьма’, нім. *Tratschweib* ‘пліткарка’, нім. *Arschlecker* ‘підлабузник’.
2. Універсальні пейоративи: нім. *Sauluder* ‘пройдисвіт’, нім. *Scheickerl* ‘ублюдок’, нім. *Mistkerl* ‘сволота’, нім. *Arschloch* ‘придурок’, нім. *Drecksack* ‘мерзотник’.
3. Пейоративи на позначення особливостей зовнішності і віку адресата: нім. *Bohnenstange* ‘каланча’, нім. *(alte) Schachtel* ‘стара карга’, нім. *(alter) Bock* ‘старий козел’, нім. *Krauterer* ‘халтурщик’.
4. Пейоративи на позначення регіональної та національної приналежності адресата: нім. *Gescherter* ‘дурень’, нім. *Katzelmacher* ‘італійчик’, нім. *Piefke* ‘німець’, нім. *Tschusch* ‘іноземець’.
5. Пейоративи на позначення професійної приналежності адресата: нім. *Glanzarsch*, нім. *Tippse* ‘секретутка’, нім. *Bürohengst* ‘офісний планктон’.

Зважаючи на те що створена вибірка емпіричного матеріалу з лексикографічних джерел складає 518 одиниць пейоративної лексики. Спираючись на результати аналізу вибірки можна відмітити:

Пейоративи на позначення рис характеру і способу поведінки адресата складають 54% проаналізованого матеріалу

Універсальні пейоративи займають частку у 15%

Пейоративи на позначення особливостей зовнішності і віку адресата 25% емпіричного матеріалу

Пейоративи на позначення професійної приналежності адресата складають 6% емпіричного матеріалу

Загальна класифікація пейоративної лексики за О. Голод

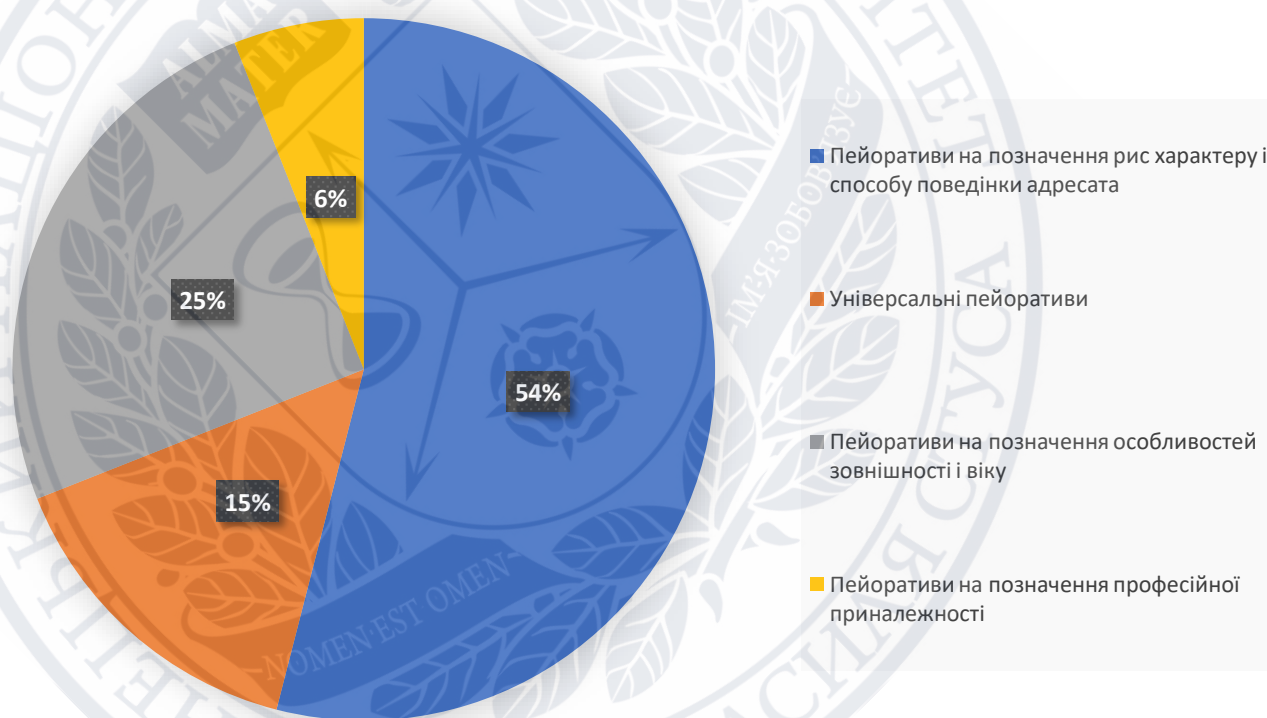

Рис.1

За семантично-морфологічними критеріями, пейоративна лексика може бути поділена на непохідну та похідну. До непохідних пейоративів належать лексеми, які мають лише пейоративне значення: нім. *Nutte* 'повія', нім. *Trottel* 'дурень', нім. *Bengel* 'балбес', нім. *Luder* 'стерва', нім. *Schuft* 'негідник'. Похідні пейоративи поділяються на дві категорії:

1. Структурно-похідні пейоративи, що також називаються формальними. Такі пейоративи утворені афіксальними способами

2. Семантично-похідні пейоративи або метафоричні та метонімічні пейоративи. В таких випадках пейоративним є переносне значення лексеми.

В структурі лексичного значення пейоративних одиниць тісно пов'язані сигніфікативний і конотативний аспекти. Традиційно до структури конотативного аспекту ЛЗС зараховують емотивний, оцінний і експресивний компоненти. До конотативного аспекту ЛЗС належить лише емотивний компонент, що дає підставу вважати обидва терміни синонімами: конотативний аспект ЛЗС = емотивний аспект ЛЗС. Оцінний компонент зараховується до структури сигніфікативного аспекту ЛЗС. Експресивний компонент, на нашу думку, в структуру лексичного значення не входить: експресивність пейоративних одиниць це результат актуалізації їхнього пейоративного значення в мовленнєвому акті.[28]

Дослідження пейоративних найменувань особи, показало доцільність їх поділу на два пересічних мікрополя: "найменування особи за біологічними ознаками" та "найменування особи за соціальними ознаками". Такий підхід до розгляду пейоративних найменувань особи дозволяє зробити наочним, які властивості людської особистості, риси характеру, особливості зовнішності і поведінки піддаються в німецькому суспільстві негативній оцінці. Серед «найменування особи за біологічними ознаками» в пейоративах німецької мови виділяються наступні тематичні групи, виділені на підставі тої чи іншої біологічної ознаки.

Гендер (*гомосексуаліст* нім. 'der Hinterlader', *жінка* нім. 'die Tusse', *чоловік* нім. 'der Mannsbild', *стара діва* нім. 'die Tunte')

2. Вік (*сонляк* нім. 'der Rotzjunge', *стара карга* нім. 'die Spinatwachtel', *старий чоловік* нім. 'der alte Sargnagel')

3. Розумові здібності (*дурень / бовдур / ідіот* нім. 'der Blödling'. 'der Armleuchter', *розумник* нім. 'der Klugschwätzer')

Якості характеру(*базіка* нім. 'der Quatschi', *веселун* нім. 'die Flocke', *вискочка* нім. 'die Aufschlößling', *грубіян* нім. 'der Rauhbein', *зануда* нім. 'der Rotzer', *лицемір* нім. 'der Maulchrist', *вискочка* нім. 'der Gernegroß', *наївна людина* нім. 'der Böötier', *занадто ніжна людина* нім. 'das Sensibelchen').

Пороки (*випивоха* нім. ‘der Säufer’, *зрішник* нім. ‘der Bösewicht’,
розпусник нім. ‘der Wüstling’)

6. Зовнішність / фізичні дані (*волохатий чоловік* нім. ‘der Haarmensch’, *дохляк*
нім. ‘die Pflaume’, *дилда* нім. ‘der Spargel’, *карлик* нім. ‘der Winzling’, *кривобокий*
чоловік нім. *scheel*, *бруднуля* нім. ‘der Schmierfink’, *ніжон* нім. ‘der Schickinmicki’,
товстун нім. ‘der Fettsack’, *увалень* нім. ‘der Trampel’, *урод* нім. ‘der Penner’).

7. Позначення сексуальних меншин, яких носії сучасної німецької мови
позначили як осіб третьої статі (*das dritte Geschlecht*). У їх число входять як
чоловіки (*ein warmer / schwuler Bruder*), так і жінки (*ein kesser Vater* ‘лесбіянка з
чоловічим типом поведінки’).

Зважаючи на те що створена вибірка емпіричного матеріалу з лексикографічних
джерел складає 518 одиниць пейоративної лексики. Спираючись на результати
аналізу вибірки можна відмітити:

Найменування особи за біологічними ознаками складають 38% від загальної
кількості.

Найменування особи за соціальним ознаками становить 62%

Якщо уявити, що всі найменування особи за біологічними ознаками становлять
– 100%, то пейоративи, що позначають:

Гендер	22% (48 одиниць)
Вік	7% (15 одиниць)
Розумові здібності	18% (39 одиниць)
Якості характеру	25% (56 одиниць)
Пороки	8% (17 одиниць)
Зовнішність або фізичні дані	16% (35 одиниць)
Сексуальні меншини	4% (8 одиниць)

Пейоративні найменування особи за біологічними ознаками

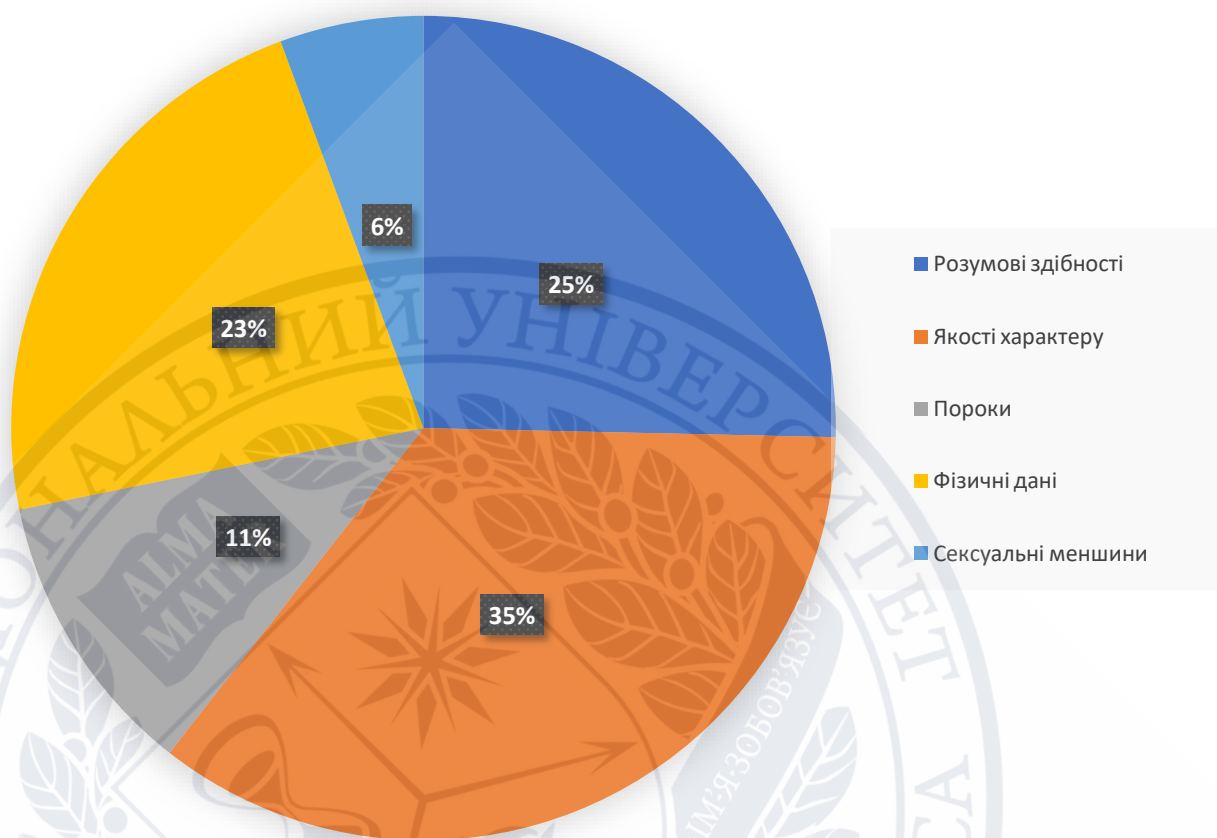

Рис.2

Крім значної кількості пейоративних найменувань осіб похилого віку ілюстрацією популярності вікового фактора як підстави негативно-емоційної оцінки служить велика число фразеологізмів зі значенням «молокосос» (*ein junger Dachs/Fuchs/ Junge/ Spund, junges Gemüse, eine junge Schlange, Muttis Liebling, ein unfertiger Mensch*). Сема "молодий" зустрічається і в найменуваннях із загальним значенням «вискочень» (*ein halbes Hemd, ein junger Gernegroß, ein junger Springer, ein junger Springinsfeld*). Серед найменувань, що характеризують людину як біологічну істоту, найбільш численними є пейоративи та пейоративні фразеологізми, що відносяться до категорії «розумові здібності». Цю групу складають найменування, які можуть бути перекладені на українську мову словами «дурень», «бовдур». Цікаво, що в складі цієї групи є ряд лексем, що можуть слугувати найменуваннями тільки для осіб жіночої статі (*eine blöde Gans*,

eine alberne Pute). З лексичної точки зору лексеми зі значенням "дура, дурень" можуть бути розділені на 3 групи:

1. Лексеми першої групи містять у своєму складі

прикметники з загальною інтегруючою семою ('дурний' *dumm, albern, blöd, dämlich*), які, однак, не є абсолютними синонімами. Найбільш нейтральним є прикметник «*dumm*», який визначає людину та її поведінку як недостатньо розумну. Схожу оцінку висловлює прикметник «*dämlich*», який може перекладатися як 'придуркуватий', 'невмілий'. Прикметник «*blöd*», при вживанні по відношенню до людини, висловлює більш інтенсивну негативну оцінку таку як: 'бездарний', 'неприємний', 'дратівливий'.

2. Одиниці другої групи містять визначення, яке виражає ступінь або інші характеристики дурості. Зазвичай у таких випадках мова йде про фразеологізми. Ядерні іменники таких фразеологізмів мають значення «дурна людина» (*ein gutmütiger Trottel* 'простодушний дурник', *Narr in Christo* 'блаженний', 'юродивий').

3. Пейоративні одиниці третьої групи побудовані за принципом заперечення. Вони позначають інтелектуально розвиненого індивіда, але мають в собі декілька компонентів, другий компонент частіше всього заперечую перший або вказує на неможливість подібної характеристики (*kein großes Kirchenlicht, kein Lumen*). Пейоративи зі значенням «дурень» можуть застосовуватися в різноманітних ситуаціях, не завжди вказуючи на недолік розумових здатностей. Деякі з них виражають одночасно етичну, естетичну і моральну оцінку. На противагу пейоративам зі значенням «дурень», подаються пейоративи зі значенням «розумник». Вони можуть бути як у вигляді словотвірних пейоративів (*der Allesbesserwisser, der Besserwisser, der Klugschwätzer*) так і фразеологізмів (*ein verkanntes Genie* 'невизнаний геній', *gelehrtes Huhn* 'розумник').

Пейоративна оцінка щодо розсіяних і забудькуватих людей людей може змінюватись від іронії (*ein zerstreuter Professor* 'розсіяний вчений чоловік'), до несхвалення (*ein vergessliches Huhn* 'забудькувата жінка'). Найбільш сильні

негативні емоції викликають ті, чия неуважність пов'язана з дурістю (*eine rechte Suse* 'розсіяна дурочка').

Легковажні і вітряні люди рідко вчиняють шкоду оточуючим, однак їх поведінка викликає роздратування і несхвалення в суспільстві, де цінується осмислене ставлення до власного життя і порядок. Як правило таку групу пейоративів складають іменники іменника зі значенням особи, утворені шляхом: генералізації значення (*der Bruder, der Bursche, der Kumpan*), метафоризації (*das Huhn, der Vogel*), метонімічного переносу (*der Kopf*). Легковажність стає причиною розпусти, поєднання цих якостей в характері людини відображає прикметник (*liederlich* 'безладний'; 'неохайний', 'недбалий', 'розпусний')

Далі іде група пейоративів зі значенням «хитрун» та «лицемір» (*ein schlaues Aas, ein feiner Fuchs, ein schlauer Patron, alter Schwede*), які також намагаються приховати свої дії та наміри. У цій групі основне семантичне навантаження несуть прикметники, оскільки в більшості випадків ядерними компонентами виступають десемантизовані іменники, що позначають обличчя чоловічої статі з негативними характеристиками. [13 с.23]

Люди, які не мають власної думки і не висловлюють своєї чіткої позиції, викликають несхвалення і осуд. Вказівкою на це служать пейоративи (*weder Fuchs noch Hase, weder Fleisch noch Fisch, nichts Halbes und nichts Ganzes* із загальним значенням 'ні риба, ні м'ясо'). Негативна оцінка в найменуваннях «рояля», «слабак» виноситься людині, яка не вміє відстоювати свою думку, проявляє слабкість (*ein schlapper Hund, ein linker Vogel, ein lahmer Sack*). Існують також позитивні якості, які сприймаються негативно у занадто сильному прояві, наприклад веселощі. Найменування 'веселун' *die Flocke* служать виразом пейоративної оцінки в тих випадках, коли веселощі сприймаються як щось недоречне або зайве. Ще одна форма веселощів пов'язана в німецькому суспільстві з негативною оцінкою, коли об'єктом веселощів і насмішок стає якесь обличчя, яке свідомо відіграє цю роль. Таких людей називають (*Hans Wurst, Fatzke* 'клоун', 'шут').

2.2. Особливості диференціації пейоративної лексики

Питання визначення диференціальних ознак пейоративності як особливої лінгвістичної категорії все ще є актуальним. Однією з основних труднощів вивчення даної сфери є нечіткість кордонів між двома протилежними полюсами емоцій. Слова, що слугують для визначення будь-яких негативних якостей або явищ, виявляють в кожній з мов власні специфічні засоби реалізації негативної конотації та семантичних особливостей, не кажучи вже про різноманіття мовних і випадкових способів вираження негативної оцінки. Ці фактори слугують обґрунтуванням для виділення пейоративності як особливої лінгвістичної категорії, що відрізняє її від категорії емотивності, оцінюваності та експресивності, а також пейоративність є протилежністю до категорії меліоративності.

Беручи за основу оцінку як один з базових компонентів категорії пейоративності, існує дві головні точки зору на аксіологічний характер даної категорії. Перша з концепцій прирівнює пейоративність до негативної оцінки, залишаючи за дужками емоційну конотацію або як другорядний для онтологічної сутності категорії елемент, або як її факультативну складову. Даній позиції дотримуються Л. В. Сафонова, С. В. Лескіна Тим часом Г. Г. Кошель відносить до дерогативних предикатних номінацій як лексеми з емоційним компонентом, так і одиниці, що містять виключно логічну оцінку, що також свідчить про більш широке трактування дерогативності. Однак, ототожнення дерогативності з пейоративністю не завжди є допустимим. В даний час більшість лінгвістів схиляються до вузького трактування пейоративності, розглядаючи емоційну конотацію та її лінгвістичне втілення як один з ключових компонентів даної категорії. Для визначення поняття "пейоратив" також не є релевантним розмежування негативно-оціночних лексем залежно від ознаки, що лежить в основі їх значення, це може бути моральна, етична або зовнішня риса, національність, стать. Ще одне питання, яке потребує розгляду, стосується зв'язку пейоративності зі стилістичною характеристикою слова. Думку про те, що далеко не всі стилістично знижені одиниці відносяться до числа пейоративов,

слід визнати аксіоматичною. За В. Д. Девкіном, який трактував пейорацію в дуже широкому сенсі, градація за ціннісною і стилістичною шкалою незалежні один від одного і можуть поєднуватися в різних комбінаціях. Під пейоративними мовними одиницями (пейоративами), в свою чергу, маються на увазі одиниці, що слугують для вираження негативної емоційної оцінки і характеризуються низьким, середнім або високим ступенем негативної експресивності. Терміни пейоративна конотація і негативна конотація, фактично ототожнюються, оскільки ці поняття перетинаються в емотивному аспекті, що є для них основним. [25]

Найменування осіб складають основу пейоративності як лінгвістичної категорії. Негативна оцінка і негативні емоції носять антропоцентричний характер, причому в даному випадку людина, як правило, грає роль і суб'єкта, і об'єкта. Тому пейоративні дієслова, номінації неживих об'єктів та інші типи одиниць являють собою кількісну меншість. Неоднорідність емотивів проявляється і в різноманітному характері пейоративов. В першу чергу, аналізовані одиниці розрізняються за своїм аксіологічним характером і поділяються на:

- Приватнооцінні пейоративи – номінації, в основі семантики яких лежить певна якісний ознака, що є мотивацією для вираження негативної оцінки ('тупиця' тощо);
- Загальнооцінні пейоративи – номінації, що містять загальну негативну оцінку і не конкретизують причину, за якою засуджується та або інша особа чи риса. ('гад', 'погань');
- Ідентифікуючі пейоративи ('баба зневажл. жінка' і т.д.), що займають проміжне положення між загальнооціночними і приватнооціночними пейоративами, оскільки семою даних одиниць не є ні загальна негативна оцінка, ні засуджувана якість. В основі їх семантики лежить нейтральна ознака, що не несе в собі будь-яку оцінку.

Зважаючи на те що створена вибірка емпіричного матеріалу з лексикографічних джерел складає 518 одиниць пейоративної лексики. Досліджені одиниці

пейоративної лексики відображені за даною класифікацією у такому відсотковому розрахунку:

Приватнооцінні пейоративи складають 54% (118 одиниць)

Загальнооцінні пейоративи складають 29 % (63 одиниці)

Ідентифікуючі пейоративи складають 17 % (37 одиниць)

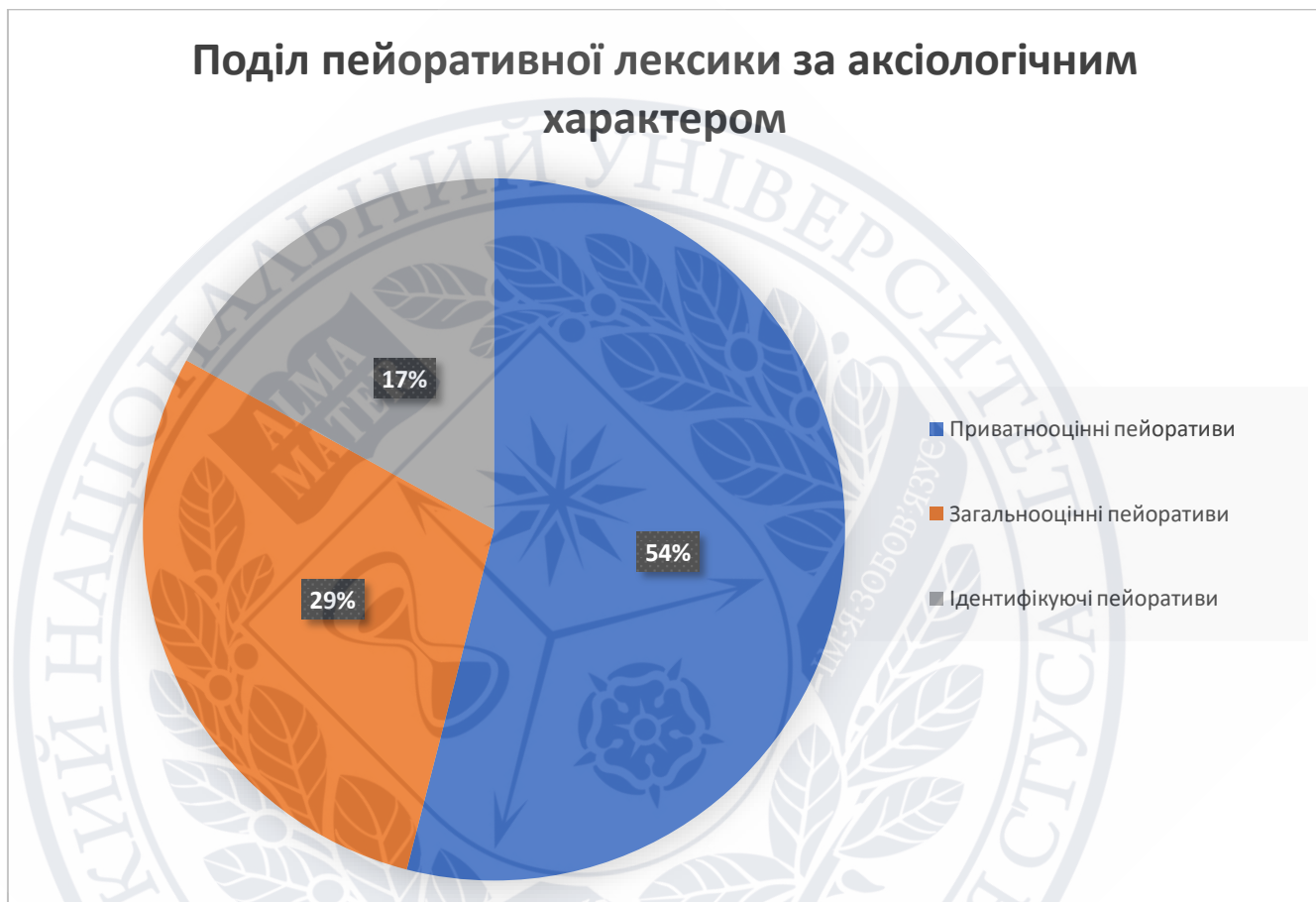

Рис.3

Загальнооцінні пейоративи, як правило, нечисленні, проте багато з них відрізняються високою частотністю, що пов'язано з широким використанням даних одиниць в якості лайливих слів. Ще одна особливість проявляється у своєрідності їх синтаксичної функції: приватнооцінним пейоративам властива роль предиката, для ідентифікуючих одиниць вона виявляється нехарактерною. За словами І.А. Стерніна, в рамках розмовного стилістичного пласту, виділяється літературно-розмовний шар лексики, що включає універсально допустимі знижені слова, в тому числі зневажливі найменування осіб (погань, дилда і т. д.). Проте, навіть за умови широкої поширеності лексем пейоративного характеру, межа між літературно-розмовним шаром мови і сленгом буде

залишатися досить хиткою. Лексеми зневажливого характеру присутні на всіх мовних рівнях та відображають живе усне мовлення. Пейоративні мовні одиниці розрізняються також за характером негативної емоції, яку вони експлікують. [41]

Іронія або насмішка над об'єктом чи ситуацією, як правило, носить завуальований характер. У ситуації стримування гніву, пов'язаного з дотриманням соціальних і етичних норм, зазвичай вдаються до евфемізмів або до використання загальнооцінних одиниць високого ступеня експресивності. Презирство зазвичай виражається за допомогою загальнооцінних і приватнооцінних пейоративів. Нехтування, як правило, передається за допомогою ідентифікуючих засобів або за допомогою особливих зневажливих найменувань в рамках ідентифікації осіб зі значенням таких ознак, як стать, вік, національність, віросповідання, професія. Таким чином, негативна оцінка мотивується особистою думкою, а не об'єктивними причинами. [17]

Крім того, за словами В. Н.Телія, при зміні особи раціональна оцінка може не змінювати свого значення, а емоційна змінюється. Наприклад: «Я - осел» буде розцінюватись скоріше як іронія, ніж презирство, «Ти – осел» зазвичай є образою, «Він – осел» виражає презирство. Пейоративність можна уявити як функціонально-семантичне поле, що базується на семантичній категорії пейоративності і включає в себе ряд багаторівневих засобів (лексеми, негативно забарвлені елементи) об'єднаних спільними функціями (вираз негативної емоційної оцінки). Емотивність, експресивність, оціночність являють собою окремі лінгвістичні категорії, але на рівні емоційно забарвлених назв осіб всі вони лінгвістично втілюються в тісному взаємозв'язку між собою.

Поряд з власне номінативною складовою, до складу денотативного макрокомпоненту структури конотативних емотивів включаються також оціночний і експресивний компоненти. Особливістю емоційно-оцінної лексики є те, що на логічне судження накладається емоційне відношення мовця до явища, що він називає. Звідси випливає, що емоційна оцінка містить логічну складову, однак емоційна домінанта превалює над раціональним компонентом. Така

пейоративна лексика ніби втілює в собі будь-яку інформацію, втілену в емотивну, оцінну та стилістичну функції. [9]

Аналіз літератури, присвяченої вивченню даного питання, дозволяє зробити висновок про те, що емоційно-оцінна лексика часто піддається модифікації у плані посилення категоричності за допомогою категорії експресивності, що, у свою чергу, підсилює перлокутивно-ілокутивний ефект. Потрібно зазначити, що посилення ефекту виразності висловлення найчастіше досягається шляхом використання в його межах емоційно-оцінних слів із функціонально-стилістичним маркуванням. Експресивність таких слів обумовлена специфічним узусом даної лексики, а також традицією її вживання. Стилiстично забарвлена емоційно-оцінна лексична одиниця, що використовується в нетиповому для неї контексті, надає висловленню емоційно-експресивного оцінного значення. Таким чином, практично всі лексичні одиниці можуть виражати емоційну оцінку в контексті певного висловлювання. [41]

Залежно від характеристик, соціальних статусів, самої мовної ситуації діапазон відтінків пейоративного значення досить широкий. Він включає такі значення як презирство, зневага, відраза, приниження, огиду, несхвалення, обурення, осуд. Таким чином, мета вживання пейоративів: оптимально підібраними мовними засобами отримати максимальний ілокутивний ефект і забезпечити дискурсні очікування реципієнта щодо того, що слідує за даним висловлюванням. Одним з критеріїв відбору пейоративної лексики є такі позначки в словниках: *abw.*, *pejor.*, *spött.*, *salopp*, *Schimpfwort*, *herabschätz.*, *iron.*, *verächtl.*, *vulgär*, *derb* (нім.), лайливий., грубий., ірон., презр., знев., пейор., (укр.). Аналіз різних лексикографічних джерел показав неоднорідність і різноплановість пейоративних одиниць, що пояснюється приналежністю пейоративної лексики до найбільш важливих сфер людського життя, відсутністю єдиної теорії нормативності, рівнем розвитку суспільства, особистими уподобаннями автора. Аналіз різних лексикографічних джерел показав неоднорідність і різноплановість пейоративних одиниць, що пояснюється приналежністю пейоративної лексики до найбільш важливих сфер людського буття, відсутністю

єдиної теорії нормативності, рівнем розвитку суспільства, особистими уподобаннями автора словника. Та все ж всі дослідники відмічають тенденцію переважання пейоративних одиниць над меліоративними. Тенденцію переважання пейоративних лексем над меліоративними можна пояснити тим, що негативні характеристики об'єкта і стану більш різноманітні, ніж позитивні, тому що норма одна, а відхилень від норми може бути багато. Крім того, психологічно людина схильна помічати в першу чергу негативні характеристики оточуючих. Позитивні якості сприймаються як «нормальні». [2]

Встановлено, що оцінна ступінь в перекладі зберігається не завжди. Особливістю поля пейоративності є відсутність морфологічного ядра, тобто таких засобів або способів вираження пейоративності, які були б представлені в найбільш узагальненому вигляді. Виявлення одиниць пейоративної семантики в німецькій мові полягає в опрацюванні словникових дефініцій і фактичного мовного матеріалу. Відправною точкою є абсолютний оцінний предикат «schlecht». Однак сам оцінний предикат «schlecht» містить тільки один критерій пейоративності - негативну оцінку, і не відповідає іншим критеріям відбору, тому що є загальнозживаним словом, не носить емотивного характеру та не відзначений позначкою в словнику. Лексичні пейоративи класифікуються за позицій їх походження на споконвічно німецькі та запозичені, за сферою вживання на соціолектні та ті, що не належать до соціолектів, за гендерною ознакою на гендерно-нейтральні, чоловічі і жіночі пейоративи, за характером оцінки на загальнооціночні і приватнооціночні.

2.3. Оцінність у структурі пейоративів в українській та німецькій мовах.

Пейоративність розуміється як взаємодія стилістичних, загальнооцінних і персонологічних факторів. Співвідношення стилістичного та ціннісного (концептуального) порядку В.Д. Девкін демонструє за допомогою позначення: стилістичне зменшення, стилістичне завищення, збереження стилю без зміни, зниження значення, підвищення значення, збереження цінності без зміни. Динаміка стилістичних і ціннісних змін може утворювати 8 комбінацій.

Таким чином, В.Д. Девкін включає дві групи лексичних одиниць, що перетинаються в пейоративах:

- 1) вся стилістично скорочена лексика, причому в ціннісному плані вона може виражати не тільки негативні, а й позитивні чи нейтральні поняття;
- 2) вся знижена лексика, а також її стилістичні характеристики можуть зменшуватися, залишатися нейтральними або підійматися

Слід зазначити, що в мовознавстві традиційним є більш вузьке тлумачення пейоративності: вираження негативного ставлення мовця до об'єкта номінації чи адресата мовлення, яке може збігатися. Невід'ємною характеристикою пейоративної лексики є негативний оцінний компонент семантики.

Спірним питанням є віднесення лексичних одиниць першої групи (стилістично скорочених слів) до негативної оцінної лексики. Як зазначалося вище, не всі вчені поділяють точку зору В.Д. Девкіна, тоді як їх аргументація схожа. Наприклад, В.І. Шаховський вказує на хиткість тези про пряму залежність: зниження = несхвалення; піднесення = схвалення. Як і інші вчені, В.І. Шаховський вважає, що стилістично зменшена лексика не є однорідною за характером оцінки.

Розглядаючи стилістично зменшені слова зі значенням завищення оцінки, слід враховувати той факт, що завищення значення денотату може отримувати як позитивну, так і негативну оцінку залежно від предмета оцінки. Про це красномовно говорить існування в німецькій, українській та інших мовах понять «заздрість»: успіх іншого не завжди викликає у людини сприятливі емоції. Суть такої ситуації з лінгвістичної точки зору описує З.Є. Фоміна у своїх роботах з емотивно-оцінної лексики німецької та російської мов. З.Е. Фоміна вважає, що оцінний компонент у складі слова може контрастувати з денотативним значенням, в основі якого лежить «різний семантичний зміст». Цю позицію ілюструють такі приклади: *Fluchtling* «біженець» (негативний денотат поєднується з позитивним емоційно-оцінним компонентом) і *Attentäter* «спроба» (позитивний денотат поєднується з негативним емоційно-оцінним компонентом). Денотативне значення слова *stinkreich* має позитивний характер

‘дуже багатий’. Однак це слово служить для вираження негативного ставлення мовця до означуваної ознаки. Позначаючи матеріальне становище певної людини словом *stinkreich* ‘дуже багатий’, спікер робить це або через заздрість, або намагаючись показати, що він не схвалює спосіб накопичення багатства та особистість його власника. Отже, емоційно-оцінний компонент контрастує з денотативним значенням слова. У лінгвістичному плані негативна оцінка виражається стилістично зменшеною основою смердіти- від дієслова з принизливим забарвленням *stinken* ‘смердіти, смердіти’, що надає всьому слову негативно-оцінного характеру. Щоб продемонструвати позитивне ставлення до багатой людини, носії мови скоріше звертатимуться до слова *steinreich*, підсилювальний компонент якого не має негативного відтінку. [6]

З точки зору вужчого розуміння пейоративності як вираження несхвального, критичного ставлення до об’єкта денотації, спірним є віднесення до пейоративів і діалектизмів, словотвірних скоромовок, запозичень, які не мають негативного відтінку в концептуальному сенсі. Отже, незважаючи на стилістичний занепад, ці слова мають принципову відмінність від інших лексичних одиниць цієї групи – ціннісна нейтральність, а тому не можуть служити виразом негативної оцінки. Таким чином, стилістичне зниження не є критерієм віднесення слова до пейоративного, а лише маркером того, що це можливо. Основною умовою віднесення лексичної одиниці до пейоративної в даному випадку є наявність негативного оцінного компонента в структурі значення. Подібну закономірність можна сказати, виходячи з того, що більшість пейоративів є стилістично позначеними синонімами нейтральних лекцій. Таким чином, стилістичне зниження не є критерієм віднесення слова до пейоративів, а лише маркером того, що це можливо. Головною умовою віднесення лексичної одиниці до пейоративів у цьому випадку є наявність негативного оціночного компонента в структурі значень. Про цю закономірність можна говорити на тій підставі, що більшість пейоративів є стилістично маркованими синонімами нейтральних лексичних одиниць, які мають у своїй семантичній структурі не лише описовий, а й негативно-оцінний (характеризуючий) компонент. Основним критерієм

віднесення слова до пеоративів є зниження значення, тобто негативна оцінка того, про що говорять, явища, предмета, дії. Навіть вибір слова зменшеного стилістичного шару (вульгарного), свідчить про те, що об'єкт денотату є для нього невід'ємною цінністю. Також варто зазначити, що стилістично марковані слова не обов'язково є конотативними, і вважається за необхідне розрізняти лексикографічні посліди на стилістичні і семантичних. Семантичні посліди повинні служити вказівкою на тип конотації (наприклад, несхвалення) та її типи (наприклад, приниження, образливе). Проте труднощі цього поділу визнає сам автор.

Друга група слів, віднесених В. Д. Девкіним до пейоративів, також не є однорідною. По-перше, не всі лексичні одиниці, зменшені за значенням, мають свою оцінку. Наприклад, слова *Verbrechen* 'злочин', *Grab* 'могила' викликають негативні асоціації, але не мають оцінки.

По-друге, оціночний компонент може мати різний характер. При цьому відзначається умовний характер такого виділення та межа між емоційною та раціональною оцінкою, оскільки, як зазначають психологи та лінгвісти, абсолютно без емоційних слів не існує.[34]

2.4. Емосеми у структурі пейоративів

Категорії емотивності та оцінки є такими, що перетинаються. Щоб визначити сферу їхнього перетину, необхідно зупинитись на мовному наповненні категорії емотивності.

Емоції є психологічним явищем, яке знаходить вираз у мовній категорії емотивності. У рамках широкого підходу в категорію емотивності включають всі існуючі в мові засоби, що служать для відображення емоцій. Емотивна лексика не однорідна, оскільки відображення емоцій у мові може мати різну природу. На цій підставі традиційно виділяють три групи емотивної лексики:

1) лексичні одиниці, які називають емоції та почуття та виконують номінативну функцію (напр.: сум, туга, радість);

2) лексичні одиниці, які служать для вираження емоцій та виконують експресивну та прагматичну функцію (напр.: піжон, карапуз). Вужчий підхід до розумію категорії «емотивність» обмежує її лексичними одиницями даної групи;

3) асоціативно-емоційні лексичні одиниці (наприклад: хвороба, травма, аварія). Ця група емотивної лексики виділяється не всіма лінгвістами і питання про її статус остаточно не вирішено

Таким чином, на перетині категорій емотивності та оцінки розташована група лексичних одиниць, що служать для вираження емоцій. Для виявлення семантичних та прагматичних особливостей емоційно-оцінної лексики необхідно зупинитися докладніше на розгляді емоційної оцінки.

Виділення емоційної оцінки в окремий вид ґрунтується на її протиставленні оцінці раціональній. Питання різних форм взаємодії двох видів оцінки торкається у багатьох роботах із проблем оціночної лексики.

Крім традиційного розмежування даних видів оцінки у чистому вигляді лінгвісти згадують про можливість їх взаємодії у межах значення однієї лексичної одиниці. Наприклад, Є.Ф. Петрищева ділить оцінну лексику, яка «повідомляє про ставлення того, хто говорить до предмета мови», на емоційно-оцінну та розумово-/інтелектуально-оцінну.

Умовний характер поділу оцінки на раціональну та емоційну – визнаний мовний факт. Крім однозначних випадків (напр.: "погано" - раціональна оцінка, "огидно" - емоційна) існують і більш складні прояви оцінного відношення. Було б помилковим вважати, що в семантиці емоційно-забарвлених приватнооцінних пейоративів *Denkzwerg* 'обмежена людина', *Hasenfufi* 'боягуз', *Schmutzfink* 'бруднуля' повністю відсутній елемент логічного (раціонального) аналізу об'єкта номінації. У даних лексичних одиницях раціональна основа оцінки простежується у значенні основи *Schmutz*- 'бруд', у узуально закріпленому метафоричному переносі значення *Hase* 'боягуз', а в слові *Denkzwerg* воно відображене в ідіоматичному поєднанні поза оцінних основ *Denk*- (від дієслова *denken*) та *-zwerg* 'карлик'.

Інша ситуація спостерігається при спробі подібного аналізу загальних пейоративів Schuft "негідник", Miststuck "погань". Виявити об'єктивні підстави логічної оцінки у тому семантиці представляється проблематичним, оскільки у ситуації їх вживання промовець перебуває під владою сильних негативних емоцій стосовно об'єкта найменування, і суб'єктивний елемент оцінки переважає. І все ж момент раціональної оцінки ситуації імпліцитно присутній у ставленні мовця до позначеної особи, яка в певний момент порушила значущі з точки зору суб'єкта номінації норми та принципи. Очевидно, однак, що співвідношення раціонального та емоційного компонентів має різний характер. Якщо в слові Denkwerg емоційна оцінка «нашаровується» на раціональну, то у випадку загальних пейоративів, таких як Halunke, Miststuck, раціональний компонент пізнання знаходиться на дальній периферії значення.

Наведені приклади показують, що співвідношення емоційного та раціонального в семантиці оцінного слова може бути різним. Безперечно, виявлення «середнього рівня емоцій» видається завданням, яке не має однозначного вирішення. Норма для емоційного стану означає не відсутність будь-яких емоцій, а певний нормальний рівень природно, що людини не може бути нульовим. Відповідно, шкала, на якій розташовані емоції, не будується як різноспрямована. Вона орієнтована в одному напрямку – від спокійного стану до збудженого. Таким чином, спокійний стан людини можна вважати середнім рівнем прояву емоцій. Така інтерпретація «середнього рівня емоцій» не знімає повністю поставлене питання, але вказує напрямок його вирішення.

Виходячи з наявності семи емоційності та її зв'язку із семою раціональної оцінки, С.С.Хідекель, Г.Г. Кошель виділяють три типи оцінного компонента і пропонують розділити оцінну лексику на три групи:

- 1) лексичні одиниці з інтелектуально-логічним (раціональним) оцінним компонентом: логічні судження про властивості, об'єктивно притаманні якості (брехун, хуліган, зрадник);

2) лексичні одиниці з емоційно-оцінним компонентом: в основі оцінки яких лежать емоції, пов'язані з приписуваними властивостям, які об'єктивно не притаманні референту (негідник);

3) лексичні одиниці з емоційно-інтелектуальним оцінним компонентом: єдність емоцій та раціонально-оцінних суджень (жид, жадібна людина). У цих словах сема емоційної оцінки нашаровується на раціональну оцінку, основою якої можуть бути різні властивості об'єкта.

У рамках розуміння пейоративності як лексичних одиниць з емоційно-оцінним компонентом категорія пейоративності охоплює другу та третю групи у представленій класифікації.

Дискусійним є місце оцінки в структурі слова: як співвідносяться оцінний, денотативний та конотативний компоненти значення. У цій роботі я спираюсь на концепцію С.С.Хідекеля та Г.Г. Кошель, які визначають місце оцінного компонента в структурі вартості залежно від виду цього компонента

- 1) інтелектуально-логічний оцінний компонент у денотативному аспекті;
- 2) емоційно-оцінний компонент у конотативному аспекті значення,
- 3) емоційно-інтелектуальний оцінний компонент покриває обидва аспекти значення і є невід'ємним від них.

Таким чином, по лінії конотації може бути реалізована лише оцінка з емотивним компонентом. Конотація відображає комунікативні умови, в яких зазвичай функціонує денотативне значення. Конотація має суб'єктивний характер і в поєднанні з об'єктивним змістом мовної одиниці несе в собі експресивність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У цій роботі була спроба класифікувати пейоративну лексику за функціональною ознакою та за семантично-морфологічними критеріями. Пейоративна лексика за функціональною ознакою озглядається на двох рівнях — мовному та мовленнєвому. Відтак розрізняється абсолютна та релятивна пейоративну лексику. За семантично-морфологічними критеріями, пейоративна лексика може бути поділена на непохідну та похідну. Було встановлено, що серед пейоративних лексем переважають найменування особи. Дослідження пейоративних найменувань особи, показало доцільність їх поділу на два пересічних мікрополя: "найменування особи за біологічними ознаками" та "найменування особи за соціальним ознаками". Такий підхід до розгляду пейоративних найменувань особи дозволяє зробити наочним, які властиві людській особистості, риси характеру, особливості зовнішності і поведінки піддаються в німецькому суспільстві негативній оцінці. Було встановлено, що серед пейоративних лексем переважають найменування особи. Встановлено, що за кількісними даними в німецькій мові чоловічі пейоративні номінації переважають над жіночими і нейтральними. Жіночі номінації утворювалися від чоловічих, у вкрай рідкісних випадках навпаки. Одна з особливостей пейоративної лексики полягає в складності її відтворення при перекладі.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕЙОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1. Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики у німецькій мові.

Під пейоративністю розуміється вираження негативної емоційної оцінки до об'єкта номінації, адресату висловлювання або комунікативної ситуації в цілому. Процес надання слову пейоративного характеру зветься пейорації, а конкретні мовні засоби, які у цьому процесі - засобами пейорації.

Механізм пейорації особливо активний у сфері назви особи. За даними дослідження, емоційно-оціночні, стилістично марковані сутні становлять 16% від загального числа найменувань особи в німецькій мові. З них іменників з негативною оцінкою 64%, з позитивною – 36%.

Той факт, що найменування особи є одним з найпродуктивніших напрямів номінації, пояснюється антропоцентричним характером людського мислення та мови. Як відомо, об'єктом номінації насамперед стають ті реалії навколишнього світу, з якими активно взаємодіє людина. Обов'язковою ознакою такої взаємодії є його оцінний характер, що спонукає людське мислення до вичленування в об'єкті різноманітних ознак, які надалі стають основою номінації. Безсумнівно, пізнавальна активність і ціннісне ставлення людини як соціальної істоти спрямовані в першу чергу на інших членів соціуму. Кожен індивід відрізняється особливим поєднанням біологічних ознак та цілою низкою соціальних ролей. В основу номінації може бути покладений будь-який з них: особливості характеру, зовнішності чи поведінки, соціальний статус. Людські вади, недоліки, незвичайне з погляду членів даного мовного колективу поведінка є особливий матеріал для оціночної номінації, оскільки є відхиленням від норми, яке підлягає аналізу та осуду. Доброчесність, високий рівень інтелектуального та фізичного розвитку, соціальний добробут у рамках загальнолюдської системи цінностей є показниками норми, хоча досягають цього еталонного стану лише одиниці.

У процесі спілкування формується цілий набір лексичних одиниць назви особи — носія тієї чи іншої ознаки. Мова має в своєму розпорядженні велику кількість коштів, які дозволяють виділити ту чи іншу ознаку в денотаті, створити нове — більш образне і виразне — найменування особи, посилити експресивність вже наявного позначення. Найменування за однією й тією самою ознакою може являти собою досить великий синонімічний ряд, члени якого відрізнятимуться один від одного за стилістичним забарвленням, сферою мовного вживання, територіальною приналежністю, ступенем образності номінації або наявністю додаткової ознаки, що індивідуалізує. Приклад такого синонімічного ряду є кілька пейоративів зі значенням «дурна дівчина/жінка». До нього входять лексеми, утворені шляхом образного переосмислення (*dumme/Mode/alberne Gans, Haalgans, ein dummes/blodes/albernes Huhn*), територіальні та діалектальні варіанти *Tussi* (діалект Рурської області), *Zicke* (сх.-ср.-нім.), слова, ускладнені додатковими семами *Kicherliss* - додаткова сема 'нерозумно хихикаючи'; *eine rechte Suse* – додаткова сема 'неуважна'; *Unschuld aus dem Lande* - додаткова сема 'сільська/«провінційна»'). [52]

Поле пейоративності охоплює різні мовні рівні: пейоративний характер лексичної одиниці може бути виражений за допомогою словотвору, метафоричного перенесення, синтаксичних, фонетичних та графічних засобів.

Більшість пейоративів німецької мови відносяться до вторинного номінаційного шару, первинні пейоративи нечисленні.

Німецька мова має багатий арсенал засобів і способів надання слову пейоративного характеру в категорії найменування особи:

1. Словотвірні способи пейорації: деривація за допомогою пейоративних суфіксів та префіксів, словоскладання за допомогою неповнозначних пейоративних основ, утворення пейоративів за допомогою пейоративного зрощення, пейоративного усічення, субстантивації;
2. Граматичні засоби: вживання артикля, використання нетипової форми множини;

3. Семантичні процеси: розширення значення слова, метонімічний або метафоричний перенесення, антономазія, редуплікація (подвоєння позаоціночних морфем або складів, метафоричний звукопис), запозичення, пейоративна контамінація, пейоративна неомотивація та ремотивація, упот-
4. Синтаксичні засоби: використання стійких синтаксичних моделей, що мають емоційне фарбування;
5. Стилїстичні засоби. Словник Metzler-Lexikon Sprache характеризує вживання стилїстично-знижених та оціночно-забарвлених лексичних одиниць замість їх нейтральних синонімів як пейоративну предикацію;
6. Фразеологічні засоби: освіта ідіоматичних та образно-мотивованих стійких словосполучень.

Кожна з наведених вище груп представлена декількома засобами пейорації, за допомогою яких утворюються як узуальні, так і окказіональні, мовні та мовні пейоративні найменування особи. Наприклад, метафоричний перенесення може бути представлений у німецькій мові двояко - як лексем, пейоративний лексикосемантичний варіант яких зафіксований у словниках, і лексичних одиниць, метафорична номінація якого широко вживається в розмовній мові, але не зафіксована лексикографічними способами. Тим не менш, засоби пейорації, які носять виключно контекстуальний характер, можна легко виділити в окрему групу.[15]

Контекстуальні засоби пейорації:

1. Фонетичні засоби. В. І. Шаховський, посилаючись на дослідження в галузі медицини та психології, писав: «... навіть не розуміючи слово, людина вже по одній інтонації здатна впізнати не тільки зону емоції, що виражається, а й групу емоцій або навіть конкретну емоцію». Тому будь-яке слово, сказане з презирливою, уїдливою інтонацією, може стати пейоративом;
2. Графічні засоби. Пейоративний характер слова (якщо такий є контекстуальним) може передаватися на листі за допомогою лапок, які показують у цьому випадку, що слово з нейтральним або позитивним оцінним значенням ужите в переносному (негативному) значенні. Передача несхвальної

інтонації може здійснюватися в письмовій мові виділенням ударного слова курсивом, жирним шрифтом, написанням великими літерами або розрядкою.

3. Синтаксичні засоби. Контекстуальна пейоративність: образу може бути завдано навіть за допомогою слів із позитивною конотацією, вжитих у певному контексті. Достатньо, наприклад, сказати про машину, що її єдиною перевагою є гарний колір кузова.

Спірним видається питання про пейорацію за допомогою лексичних засобів.

У трактуванні Д. Хомбергера будь-яке слово, вживане з негативно-оцінним визначенням, стає пейоративним. Такий підхід є необґрунтованим, оскільки приклад є випадком негативної раціональної, а не пейоративної оцінки.

Якщо розглядати пейорацію за допомогою лексичних засобів більш детально та виділяється два підвиди: пейорація за допомогою визначення та за допомогою лексичної опозиції. До першого належать ті випадки, коли пейоративне визначення замінює пейоративний афікс. Це обумовлено зокрема тим, що слова з пейоративними афіксами можуть мати зайве складне морфологічне будова і фонетичну форму. Наприклад: надто складне за структурою найменування *Schriftstellerling* ‘письменниця’ замінюється словосполученням *ein miserabler Schriftsteller* ‘поганий, нікчемний письменник’. А.Ф. Мюллер відносить до засобів лексичної пейорації лише слова з емоційно-негативною оцінкою, що дозволяє говорити про виникнення пейоративного мікротексту та емоційне зниження об'єкта номінації (або адресата) у ціннісному відношенні.

Другий підвид А.Ф. Мюллер називає «прикордонним випадком» (*Grenzfall*) та відносить до нього пейорацію за допомогою лексичної опозиції. Напр.: *spitzfindig* ‘витончений; хитромудрий, спритний; каверзний’ та *scharfsinnig* ‘проникливий; дотепний’. Ця опозиція відрізняється від згаданих вище опозицій слів, що виражають раціонально-і емоційно-негативну оцінку одного й того ж референта (напр.: *der Dumme/der Hohlkopf* ‘дурень’). У прикладі А.Ф. Мюллера опозиція служить для виявлення додаткових негативно-оцінних сем, які, нашаруючись на загальне для слів *spitzfindig* і *scharfsinnig* значення ‘розумний’, надають першому

прикметнику негативно-оцінного характеру. Формальним виразом пейоративної оцінки у слова *spitzfindig* служить суфікс -ig. [28]

Дослідження засобів контекстуальної пейорації, що носить мовний характер, неможливо у відриві від конкретних комунікативних ситуацій. Зупинимось докладніше на засобах пейорації, які мають формальний вираз та служать для утворення найменувань особи у німецькій мові.

Аналіз робіт, присвячених найменуванню особи у сучасній німецькій мові, показав, що найпродуктивнішим способом номінації у цій семантичній категорії є словотвори. Одночасно словотвору належить одна з основних позицій у вираженні пейоративності в німецькій мові. У сфері пейоративного словотвору найбільш розробленими є такі аспекти:

1. Докладно описаний арсенал словотворчих елементів та неповнозначних основ, що надають слову пейоративного характеру або підсилюють його.
2. У зазначеній вище роботі Н. Б. Савінкіна представлено опис словотворчих механізмів походження пейоративної оціночності.

а) Пейоративна транспозиція - відтворення негативної оцінки основ при зміні категоріального значення (наприклад: *Liigenbold* 'брехун', *Afferei* 'блазенство, кривляння');

б) Пейоративна модифікація це вихідне позаоцінне значення ускладнюється додатковою, негативно-оцінною ознакою або вихідне негативно-оцінне значення отримує позаоцінний або негативно-оцінний

приріст; причому не відбувається зміни категоріальності (*Auchdichter* 'горе-поет, рифмоплет', *Tugendapostel* ірон. 'зразок чесноти; ходячи доброчесність');

в) Пейоративна мутація - виникнення негативно-оціночного значення, причому вихідне значення змінює категоріальність чи якісно

трансформується (*Parnasstourist* 'рифмоплет').

Префікси, що використовуються в німецькій мові для номінації особи, представлені в невеликій кількості. Це відображає загальну мовну тенденцію: іменники німецької мови мають мізерний арсенал префіксів.

До пейоративних відносяться такі: a-, anti-, erz-, miss-, un-, ur-.

Для цих префіксів характерне приєднання до основ імен суцільних, відповідно основними механізмами префіксальної пейорації є модифікація та мутація.

Префікси *a-*, *anti-*, *un-*, *miss-*приєднуються до позаоцінних або позитивно-оцінних основ, а пейоративний характер похідних слів є наслідком семантики даних префіксів, протилежної по відношенню до значення виробляє основи. (*Asozialer, Antimensch, Missgeburt, Unmensch*)

Для приставок *erz-* та *ur-*характерна підсилювальна функція, оскільки цей префікс приєднується до негативно-оцінних основ. (*Erzschelm, Erzbetrüger, Urvieh, Urmundtier, Urschelm*)

А. Ф. Мюллер зазначає, що пейоративні суфікси мають дві функції:

- а) Класична пейоративна функція полягає в тому, що слово, утворене від нейтральної основи, що виробляє, набуває з додаванням суфікса пейоративний характер;
- б) Друга функція пейоративних суфіксів проявляється у тому випадку, якщо вони додаються до негативно-оцінної основи, посилюючи таким чином її пейоративний характер.

Суфіксального словотворення німецької мови однаково властиві механізми пейоративної транспозиції, модифікації та мутації.

Суфікси цієї групи можуть утворювати найменування особи як негативно-оценочних, і нейтральних основ. Приєднуючись до нейтральних або позитивних в оцінному плані основ, вони утворюють іменники з яскраво вираженим негативним значенням.

До спеціалізованих пейоративних суфіксів відносяться наступні групи:

- а) *-ler* (напр.: *Bummler* ‘нероба’, ‘гуляка’, ‘прогульник, ледар’, ‘повільна людина’); *-ling* (напр.: *Feistling*); *-el* (Напр.: *Tolpel* ‘увалень; рохля’, ‘бовдур, бестолочь’); *-lo* (напр.: *Egalo* ‘егоїст’); *-e* (напр.: *Schlampe/Schlunze* ‘брудна баба; нечупара, бруднуха’).
- б) Суфікси, утворені від власних назв: *-berger* (напр.: *Drückeberger* ‘човник, симулянт; боягуз’); *-bold* (напр.: *Raufbold* ‘забіяк, буян, забіяка, задира’); *-jan/ -ian* (напр.: *Liiderjan* ‘неряха, шалонай, нероба’); *-rich/ -erich* (напр.: *Witterich*

‘лиходій, нелюд; тиран, жорстока людина’); -inski/ -ianski/ -ski (напр.: ‘Radikalinski’ ультрарадикал, прихильник крайніх поглядів); -hart/ -hard/ -ert/ -art/ -ard (напр.: Bankert/Bankart зневаж. ‘позашлюбна дитина’).

в) Суфікси іншомовного походження: -aster (*Medikaster* ‘знахар, шарлатан’); -ikus (*Luftikus* ‘пустомеля’); -us, -icus та схожі з ними (*Lumpazius/Lumpazivagabundus* ‘бродяга’);

Мультикультурний статус населення Німеччини, а також процеси глобалізації сприяють появі в німецькій мові нових іншомовних суфіксів, які є пейоративною номінацією.

3.2 Особливості функціонування пейоративної лексики в німецькій мові.

В цій роботі визначення експресивної лексики подається за Л.Л. Касаткіним, а саме: " Слова, що відображають емоційне ставлення мовця до дійсності, до змісту або адресату повідомлення ". Емоційно-оцінна лексика своїм корінням сходить до давньої суперечки про те, чи повинна лінгвістика займатися емоційними складовими. Довгий час вчені розходилися у вирішенні цього питання. Частина з них вважала, що домінантою в мові є когнітивна функція, і тому вони виключали вивчення емоційного компонента з досліджень про мову (К.Бюлер, Е.Сепір, Г.Гійом). Інші (Ш.Баллі, М. Бреаль) вважали вираження емоцій центральною функцією мови.[7]

Експресивно-оцінна лексика допомагає висловлювати різні почуття. Оціночна лексика - це лексика, що містить позитивне або негативне ставлення мовця до предмету, об'єкту або ситуації. Експресивність властива певній сукупності мовних одиниць, що забезпечує їх здатність передавати суб'єктивне ставлення мовця до змісту або адресату мови, а також сукупність якостей мови або тексту, організованих на основі таких мовних одиниць. Якщо подивитися на дані вище визначення, то можна помітити, що всі вони містять один і той же компонент - вираз ставлення мовця до чогось.

Пейоративна лексика є одним з основних засобів передачі виразності і, отже, надлишкового сенсу, який часто підміняє буквальний сенс фрази. Суть вживання

пейоративної лексики зводиться до того, що автор видає зневажливу оцінку не прямо, а за допомогою досить обмеженого набору легко впізнаваних морфологічних і лексичних засобів.

Існує декілька особливостей пейоративної лексики. Серед них можна виділити енантіосемію - можливість подвійного осмислення слова, як в оцінному, так і в предметно-логічному плані. На відміну від простої антонімії - протиставлення двох різних слів з протилежними значеннями, енантіосемія - наявність в одному слові декількох протилежних значень (Честити «шанувати» і «лаяти»).

Сенсибілізація, тобто посилення емоційного впливу, також є одною з особливостей не тільки пейоративної лексики, а й емотивної лексики в цілому. Розвиток загальнооцінного значення на базі номінативнооцінної семантики є доволі поширеним серед пейоративних лексем (пекельний – «жахливий», «неприємний», «нестерпний»).

Транспозиція - використання однієї мовної одиниці (слова, форми, конструкції) у функції іншої мовної одиниці. Головним інструментом композиції є іронія, що допомагає переосмислити семантику за рахунок глузування, вираженого в прихованій формі.

Найбільшою особливістю пейоративної лексики, яку відмічають всі дослідники є складність маркування подібних лексичних одиниць. Пейоративна лексика займає всього лише малу частину у величезному просторі аксіологічних механізмів. Пейоративи схожі на хамелеонів, так як теж можуть змінювати своє забарвлення і висловлювати різні відтінки почуттів та їх ступінь. Якщо в тексті присутній пейоратив, то там найчастіше можна зустріти насмішку, іронію, сарказм, обурення, гнів, загрозу, невдоволення та розчарування.

В цій роботі вже згадувалось, що пейоративні одиниці частіше за все знаходяться в словниках поряд з відповідними позначками. Однак, часто відбувається так, що одна і та ж лексема має в різних словниках різне маркування або зовсім не має лексикографічного вказівки на пейоративне забарвлення. Одним із завдань словника вважається опис і реєстрація мовних явищ. Розподіл словника на різні галузі вживання також створює деякі складності, так як досить складно виділити

об'єктивно точні грані між окремими галузями вживання, оскільки слова переходять з однієї сфери в іншу і можуть займати більш-менш невизначені положення. Грунтуючись на вищесказаному, можна визначати і розглядати пейоративність як лінгвістичну категорію, яка доповнює соціологічну складову, що проявляється в означенні пейоративності, а саме, у визначенні центру категорії пейоративності як максимальне відхилення від морально-етичних норм або від норм соціальної поведінки.

Одна з особливостей пейоративної лексики полягає в складності її відтворення при перекладі. Це зазвичай викликає труднощі в перекладачів. Наразі не існує затверджених підходів до відтворення такого типу лексики. Українська та німецька мова є несиметричними, саме тому переклад такої лексики стає ще складнішим завданням.

За особливостями функціонування пейоративів в мовленні Голод О. Є виділяє дві категорії: абсолютна та релятивна лексика. Синонімом до терміна «релятивна лексика», може бути термін «відносна лексика». [42 с 109]

При функціонуванні абсолютної лексики контекст може виконувати такі функції:

1. Відтворення одного з декількох пейоративних значень слова: "Der eitle Affe ist stolz darauf, da seine einzigartigen Gene sich fortpflanzen". [A. Fried. Am Anfang war der Seitensprung]. нім. *Affe* — 'дурний чоловік; марнославний, пихатий чоловік'. У цьому випадку при перекладі краще обрати друге значення слова, а саме «пихатий чоловік».
2. Відтворення однієї з диференційних сем: "Se lieg da ... wie a ohgstochene Kuh ..." [G. Fritsch. Heiteres Bezirksgericht]. нім. *Kuh* — товста чи дурна жінка. В цьому випадку, при перекладі варто обрати значення «товста». Такий вибір значення семи пов'язаний з контекстом. В наведеному прикладі перекладач використовує непрямий відповідник "товста", це свідчить про можливість інтерпретації при відтворенні пейоративної лексики. Для лексем, що володіють більше, ніж одним пейоративним значенням важливим є відтворення ситуації, акту комунікації, сенсу, вкладеного у вихідний текст автором.

3. Уточнення та конкретизація значення пейоратива, шляхом його поєднання з означеннями : нім. *Besoffene, dicke alte Hexe* ‘п’яна, товста стара карга’

4. Підсилення значення пейоративів шляхом поєднання з означенням: нім. *Richtiges, verdamptes, letztes Dummkopf* ‘справжній, до чорта, останній дурень’

5. Використання пейоративів не за прямим значенням, розширення сфери їх вживання. Тобто це пейоративи, що позначають адресата з конкретною негативною рисою або способом поведінки, але виступають в конфліктних ситуаціях у ролі універсальних пейоративів: "Eine Hure ... eine Nutte ... ein Schwein ... eine ... eine Hure bist du ... du bist ein Schwein. Du bist eine ... eine ... eine Hure!". Відповідно до змісту цього твору жінка не є ані повією, ані жінкою легкої поведінки. Тому можемо зробити висновок, що, вживаючи пейоративи нім. *Hure* ‘повія’ та нім. *Nutte* ‘повія’, мовець лише виражає негативні емоції, а оцінні пейоративи, які він використовує, функціонують у ролі універсальних пейоративів.

6. Послаблення пейоративності. Може бути у вигляді використання пейоративів у співчутливо-іронічних репліках: "Du armes Huhn", dachte die Juwelierin... ‘«бідолашна дівчина», подумала ювелір...’ [D. Dürrie. Für immer und ewig] Також використовується як вияв визнання чи як похвала: "Seavas, du alter Obersdufer!" ‘Севас, ти, старий капітан!’. Крім того ослаблення пейоративності часто використовується при перекладі фраз та слів з позначкою "derb" у словнику: «Verpisst euch vorn Schulhof, oder ich trete in eure Ärsche und poliere eure Fressen!» ‘Мерщій розійшлися, поки я не спустився і не надавав по ваших ніжних дитячих дупах!’. При перекладі абсолютного пейоратива «*sich verpissen*» відбувається пом'якшення його значення: ‘ніжні дитячі дупи’.

При використанні в мовленні релятивної пейоративної лексики відбувається накладення негативної емотивної семи на семантику нейтрального слова.

Голод О.Є. виділяє наступні групи лексем, що виступають у ролі релятивної пейоративної лексики:

1. негативно-оцінні лексеми: *Alkoholiker* ‘алкоголік’, *Dieb* ‘Злодій’, *Dilletant* ‘дилетант’.

2. слова, що позначають ідеологічну, національну, партійну, соціальну, конфесійну, приналежності: *Kommunist* ‘комуніст’, *Kapitalist* ‘капіталіст’, *Atheist* ‘атеїст’, *Katholik* ‘католик’

3. Інші нейтральні лексеми

Особливістю функціонування пейоративів у тексті є закон атракції емотивів, який полягає в підвищеній концентрації емотивних одиниць з однополюсними емотивними семами в межах висловлювання чи тексту. [48 с 68-79]

Отже, всі спроби класифікувати емоційну лексику були об'єднані в тлумачному словнику лінгвістичних термінів, де вона представлена наступним чином:

- 1) слова, що мають виражену мовними засобами емоційну забарвленість
- 2) лайливі слова
- 3) вигуки

Розглянуті вище класифікації показують, наскільки для людини важлива оцінка. Найчастіше емоційно-оцінна та пейоративна лексика, що входить до неї характерна для розмовної мови, де існує велика потреба у відображенні емоцій, думки, ставлення до предмету або людини. І лише виділення різних класифікацій дає можливість побачити способи утворення таких слів, появу конотативних значень, а також допомагає подивитись на слово з іншого боку, зрозуміти його сутність, та необхідність даної лексеми.

3.3. Особливості перекладу пейоративів.

Одним із факторів збагачення сучасної лексики як української, так і німецької мов є універсальна тенденція розвитку лексики – так звана тенденція до експресивізації. Завдяки їй до словника сучасної німецької мови додається значна кількість нових лексичних одиниць. Так з'являється пласт лексики, який називають «пежоративним». В останні десятиліття відбулося багато досліджень з вивчення пежоративної лексики.

Сьогодні існує багато класифікацій досліджуваного шару лексики. В. Карасик, наприклад, розрізняє загальні та особливі пежоративи. В. Галаган, вивчаючи

пезоративну лексику, класифікує пезоративи за їх структура (проста, структурно похідна). За семантико-морфологічними критеріями пезоративна лексика може бути поділяють на непохідні та похідні. До непохідних пейоративів належать лексеми, що мають лише пезоративне значення. Похідні від пейоративів поділяються на: а) структурно похідні (формальні) пейоративи; б) семантично похідний пейоратив (метафоричний і метонімічний пейоративний), де переносне значення лексеми пезоративне. А. Крилова погоджується з А. Гавриловим, який дає асоціативно-тематичну класифікацію реляційних пейоративних номінацій. Однак у нашому дослідженні ми зосередимося на класифікації Гаврилова, яка розрізняє абсолютні та реляційні пезоративи. За визначенням О. Гаврилова, абсолютні пейоративи характеризуються збереженням негативної емотивної сімки на парадигматичному рівні, а реляційні набувають відповідної негативної емотивної семи в конкретному контексті.

Очевидно, що сьогодні відкритим залишається питання відтворення шару пейоративної лексики під час перекладу. Переклад досліджуваної лексики з німецької на українську ускладнений тим, що структури цих мов є асиметричними. [48]

Так, існує кілька підходів до визначення прийомів перекладу пезоративної лексики. Але всі вони мають спільні риси, оскільки завдання перекладача — правильно відтворити за допомогою іншої мови не тільки комунікативний, а й емоційно-експресивний аспект.

Розглянемо способи передачі найуживанішої групи шару пейоративної лексики. *Diese Wichser!* ‘Гівнюки малі!’

У наведеному прикладі при перекладі пейоративу "Wichser" перекладач також використовує інтерпретаційний переклад, аби розкрити нечітко виражені імплікації

Und dafür ramm ich dich weg, du Wichser! ‘Я викину тебе геть, телепню’

При перекладі абсолютного принизливого «der Wichser» у цьому прикладі перекладач використовує нелінійний відповідник, оскільки ця стилістично забарвлена одиниця мови оригіналу відповідає більш нейтральній одиниці мови

перекладу, що свідчить про рекультивуацію цього пейоративу. Таким чином, перекладач вдався до узагальненого наближеного перекладу.

Ich möchte, dass ihr mich ins Krankenhaus fahrt. Mit dem Wagen. Wichser. ‘Я хочу, щоб ви відвезли мене в лікарню. Цим авто, дебіли!’[54]

Так, у наведеному прикладі перекладач використовує нелінійний відповідний до слова ‘дебіл’, що свідчить про можливість інтерпретації при відтворенні пейоративної лексики.

Отже, варіативність перекладу одного і того ж пейоративу підтверджує гіпотезу про те, що процес перекладу такої лексики полягає не тільки у звичному для перекладача пошуку словникової відповідності, а також у відтворенні ситуації, акта комунікації, сенсу, спрямованого на текст автором

До групи абсолютних пейоративів відноситься також німецький слово "Scheiße", а також формальні похідні від нього.

пейоративи:

Einen Scheiß mach ich alleine! Der hat heute Morgen schon den Bluthochdruck! ‘Ніфіга я тут не зроблю! Шеф з самого ранку злий, мов собака!’

Крім використаного перекладацького антонімічного прийому переклад для передачі абсолютного німецького пейоративу, перекладач перебільшує первісне значення та емоційне забарвлення сказаного, застосовуючи при цьому порівняння, по-своєму переосмислюючи ситуацію, та застосовує для цього український релятивний пейоратив, утворений за моделлю "людина – тварина".

Maike, du bist so scheiße! ‘Майке, жирна вівця’

Німецький пейоратив "scheiße" набуває в українському перекладі метафоричного значення, адже саме так перекладачеві вдається знайти вихід для передачі висловленої в оригінальній доріжці образу. Так, такий інтерпретаційний переклад робить переклад адекватним і надає йому неабияку колоритність.

– *Was soll der Scheiß?*

– *Hast du was gesagt, Mädchen?*

‘– Ви що собі дозволяєте?’

– А тобі що не подобається, так?’

З наведеного прикладу стає очевидним, що при перекладі німецькомовного абсолютного пейоративу використання прийому опущення може призвести до неадекватності перекладу. Це стосується і наступного вжитого пейоративу, який, у свою чергу, відносять до групи релятивних пейоративів.

Au, verfuckte Scheiße! Хай тобі грець, зараза!

При перекладі пейоративного вигуку "au" та пейоративу інвективного значення "Scheiße", відтінок пейоративності якого в наведеному прикладі посилюється за допомогою ад'єктивного інтенсифікатора "verfuckt", застосовується прийом компенсації втрат при перекладі (стилістична трансформація), адже перекладачеві вдається знайти непрямі відповідачі, а саме пейоративні вигуки, частота вживання яких українською мовою приблизно відповідає частоті вживання зазначених німецьких пейоративів.

Glaubt ihr, ich heul jetzt? Scheißkinder. ‘Гадали що я розридаюся? Гадиняки.’

Абсолютний пейоратив "Scheißkinder" у наведеному прикладі перекладений способом відтворюється способом збереження відповідної семи шляхом відтворення її повною відповідністю.

Ich hab ja nur 13 Monate auf diesen Scheißmoment gewartet.

‘Я уявляв собі 13 місяців.’

Отже, у наведеному прикладі німецький формальний пейоратив "der Scheißmoment" під час перекладу було опущено. Очевидно, що в українському перекладі відсутній відповідач стилістично пофарбовані одиниці оригіналу. Хоча лише в окремих випадках неможливо знайти відповідно до сильного українського пейоративу, еквівалентного німецькому. Саме таке опущення при передачі українською мовою німецького пейоративу не передає необхідної емоційності героя, яку можна було б простежити в оригінальній доріжці. У наступних прикладах розглянемо особливості перекладу абсолютних пейоративів, що належать до таких частин мови, як прикметник та дієслів.

– *Ich schneid dir deine hässlichen Extensions ab.*

– *Nicht, die waren voll teuer!*

‘– Dann verpiss dich.

– Я тобі твої нарощені патли видеру.

– Ні, тільки не волосся. Це ж купа грошей!

– Вали, корова’

Абсолютний ад'єктивний пейоратив "hässlich", який, як зазначає словник Duden, означає "von unschönem Aussehen, das ästhetische Empfinden verletzend", вживається разом з релятивним пейоративом "Extentions" ('Ausweitung, Ausdehnung, Streckung'), утвореним за моделлю "частина тіла - людина". Зазначені пейоративи перекладаються релятивним та абсолютним пейоративом відповідно. Так, у наведеному прикладі простежуємо використаний під час перекладу стилістичний прийом компенсації, що сприяє збереженню в мові реципієнта негативних семи згаданих пейоративів. Дієслово з пейоративним значенням "sich verpissen" отримує у словнику Duden позначку "salopp" та означає "sich [heimlich] entfernen, [unbemerkt] davongehen; sich davonmachen". В українській мові не характерна така емоційність, тому перекладач компенсує втрату під час перекладу за допомогою релятивна пейоративна номінація – 'корова'.

Dann lauf doch nicht immer so rum. Du bist doch gar nicht so hässlich. [54]

‘Так одягайся нормально, а не неначе недобитий трансвестит. Ти ж не виродок якийсь, так?’

Незважаючи на той факт, що німецькому пейоративу "hässlich" можна знайти відповідну стилістично забарвлену одиницю в українській мові, перекладач вважає за доцільне використовувати прийом інтерпретаційного перекладу, який певною мірою знижує стилістичний регістр пейоративу вихідної мови, але загалом забезпечує адекватність перекладу.

Die ist voll hässlich. ‘Вона страшна, мов смерть.’

Як бачимо, для передачі вказаного німецького абсолютного пейоративу українською мовою перекладач за допомогою порівняння використовує описовий спосіб перекладу.

Gott, ist die blöd. 'Ну й тупиця.'

Абсолютний пейоратив "blöd", який відноситься до розмовної лексики та означає "dumm, töricht" перекладається пейоративною номінацією "тупиця". Очевидно, що згаданий пейоратив перекладається завдяки збереженню семи "дурості".

Отже, згідно з проведенням статистичним аналізом пейоративної лексики, при перекладі абсолютної пейоративної лексики в перекладі застосовують найчастіше інтерпретаційний прийом переклад (40%), прийом опущення (17%) та прийом компенсації втрат при перекладі (17%).

Розглянемо особливості відтворення релятивної пейоративної лексики у перекладі:

Geh jetzt nach Hause, du siehst aus wie ein Fixer. 'Іди додому, маєш вигляд наркомана.'

У наведеному вище прикладі адекватний переклад релятивної пейоративної одиниці "der Fixer" на позначення роду заняття чи професії полягає відповідно до збереження семи 'наркоман' за допомогою її повного відповідника.

Ihr wollt doch nicht ernsthaft Drogendealer werden? 'Ви що це? Насправді зібралися бути наркодилерами чи бандюгами?'

Наведений приклад демонструє відтворення пейоративу "Drogendealer" лексеми синонімічного ряду реципієнта. Однак, як показує практика, при перекладі такий спосіб використовується рідко.

Sie sind ein Faschist. Ich hasse Sie. 'Ви фашист, герр Мюллер. Ненавиджу.' [54]

Очевидно, що для переведення релятивної пейоративної одиниці на позначення ідеологічної, національної приналежності використовується лінійна відповідність, тобто однієї стилістично пофарбованій одиниці ("Faschist") відповідає інша стилістично забарвлена одиниця ("фашист"), а отже, сема зберігається.

Verpisst euch vorn Schulhof, oder ich trete in eure Ärsche und poliere eure Fressen! 'Мерщій розійшлися, поки я не спустився і не надавав по ваших ніжних дитячих дупах!'

При перекладі абсолютного пейоратива "*sich verpissen*" перекладач пом'якшує його значення, компенсуючи наявні втрати при перекладі релятивними пейоративами: 'ніжні дитячі дупи'. Очевидно, що при перекладі було опущено релятивну одиницю "*die Fresse*", яка, відповідно, має в словнику позначку "*derb*". Спостерігаємо граматичну трансформацію опущення.

Gib mir das Handy wieder, du Behinderter. 'Поверни телефон, тупиця.' [54, с 89]

Видно, що перекладач перекладає німецьку релятивну пейоратив *der Behinderter* українським абсолютним – 'тупиця', зберігаючи при цьому "пороки" на рівні відтворення її частковою відповідністю. Так, стилістична забарвленість пейоративу в реципієнті відрізняється від забарвленості мовної одиниці у вихідному тексті, але загалом експресивність тексту передається.

Elisabeth. Häng ihm jetzt nicht am Arsch wie 'ne ungebumste Jungfer. 'Елізабет, навіть не думай липнути тепер як стара діва.'

При передачі реляційного негативного зв'язку «*am Arsch hängen*» українською мовою перекладач використовує узагальнений приблизний переклад. Спостерігається, що при перекладі наступна принизлива номінація "*eine ungebumste Jungfer*" перекладач знаходить нелінійний адекватний відповідь, тому відповідна сема відтворена лише частково.

Alle Monster. Alle! 'Це монстри, а не діти!' [54, с 46]

У цьому прикладі наочно видно, що наявність лінійного відносної пейоративної одиниці "*das Monster*" дозволяє повністю зберегти сім. Цікавим випадком є переклад такого відносного пейоративу, утвореного від одного імені:

– *Lass mich los jetzt.*

– *Also, Pumuckl.*

‘– Забери руки.

– Слухай, відмінниця’

Так, Пумукл — герой німецького серіалу «*Meister Eder und sein Pumuckl*» 'Майстер Едер і Пумукл'. Він - рудий кобольд (у німецькій міфології – добродушний гоблін). Український глядач не зрозумів би прямого еквіваленту цього відносного пейоративу, тому перекладач використовує метод

інтерпретаційного перекладу. Нашу увагу привертають особливості наступних образливих виразів у наступних прикладах

Die sind bei Rot über die Ampel gebrettert und haben mich dabei umgenietet. ‘Та два виродки збили мене зі скейта. На червоне їхали.’ [54]

Статистичний аналіз показав, що при перекладі відносної пейоративної лексики найчастіше використовується метод збереження необхідної сімки шляхом її повного або часткового відтворення (43%).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Підводячи підсумки варто сказати, що більшість пейоративних найменувань особи у складі німецької фразеології відносяться до вторинного номінаційного шару лексики та діляться залежно від способу освіти на словотворчі та пейоративи-переосмислення. Словотворчі пейоративи чисельно поступаються найменуванню особистості, утвореному з урахуванням образного переосмислення одиниць різних лексико-семантичних груп. Тематичне одиниць зі значенням «пейоративне найменування особистості» дозволило встановити, які ознаки та якості людини виступають об'єктом негативної оцінки у німецькому суспільстві. Очевидно, що сьогодні відкритим залишається питання відтворення шару пейоративної лексики під час перекладу. Переклад досліджуваної лексики з німецької на українську ускладнений тим, що структури цих мов є асиметричними. Так, існує кілька підходів до визначення прийомів перекладу пейоративної лексики. Але всі вони мають спільні риси, оскільки завдання перекладача — правильно відтворити за допомогою іншої мови не тільки комунікативний, а й емоційно-експресивний аспект.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.

У цій роботі наведено комплексне вивчення пейоративної лексики з урахуванням її лексико-семантичних та функціональних особливостей.

В результаті проведеного дослідження із застосуванням структурного та комунікативно-функціонального підходів зроблені наступні висновки.

1. Сам термін «лексика» є одним із мовних засобів, що характеризують функціональний стиль мови. Основною сферою реалізації розмовної мови є повсякденна комунікація, що відбувається в неформальній атмосфері. Стильова розмовна норма — ознака розмовного стилю спілкування. Залежно від того, яким рівнем мовно-літературного стандарту оволодів мовець, його розмовно-побутова мовна практика матиме відповідне співвідношення ненормативних/нормативних елементів, засобів вираження думки та емоцій. Форми існування мови (усні/письмові) самі по собі не є визначальними (формування основних особливостей побудови та функціонування мовних одиниць), але вони є ознакою, яка дозволяє накреслити чітку межу між різними мовними сферами реального життя.

2. Терміни "пейоратив" і "лайливе слово" повинні бути розмежовані, оскільки пейоративна лексика функціонує не лише в якості лайки, а й в інших мовленнєвих актах, які являють собою невербальну агресію. В ході дослідження визначено, що система таких знаків мови досить різноманітна. Це і узуальніе і окаяіональние освіти, навіть слова з нейтральною конотацією, які реалізують конфліктну стратегію і тактику особи.

3. Пейоративами називаються лексичні одиниці, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення, осуд чи презирство та в структуру лексичного значення яких входить негативна емотивна сема. Словникові одиниці з негативно-оціночним (пейоративним) значенням становлять більш численну групу, ніж семантична підгрупа лексичних одиниць з позитивно-оціночним значенням, або меліоративи. Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток. Незважаючи на те, що пейоративна лексика має

спеціальні позначки, для позначення в словниках, вона не обмежується лише зафіксованою в лексиграфічних джерелах.

4. До структури конотативного аспекту, що є частиною структури пейоративів, належить також емотивний компонент, що дає підставу вважати терміни конотативний аспект та емотивний аспект синонімами.

5. При функціонуванні в тексті абсолютної пейоративної лексики контекст може впливати на актуалізацію одного з пейоративних значень лексеми чи однієї із диференційних сем пейоратива, конкретизувати, підсилювати пейоративне значення, а також розширювати сферу вживання пейоратива, послаблювати пейоративність лексеми і перетворювати її у пестливе слово.

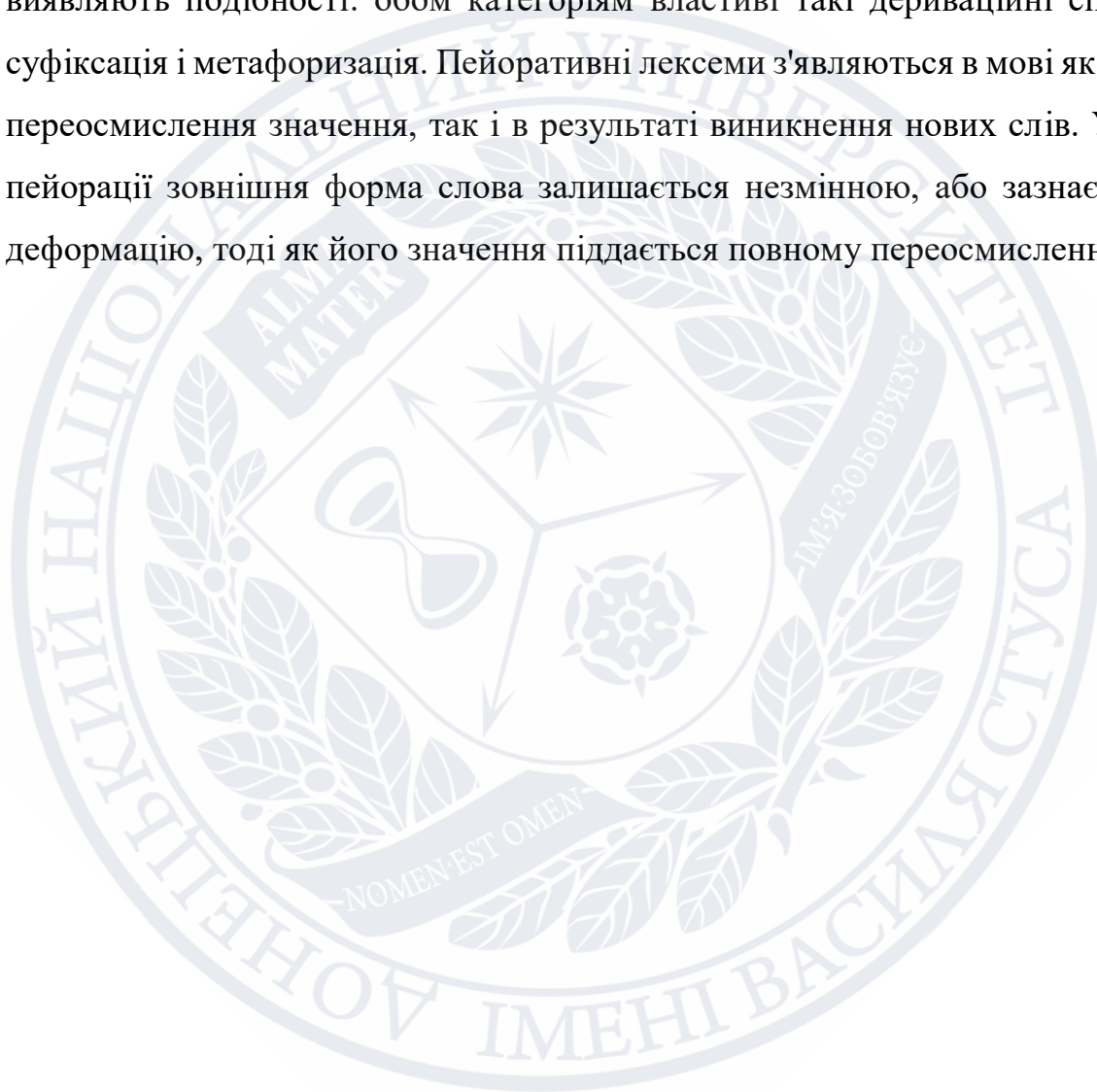
6. Грунтуючись на проаналізованій інформації можна визначати і розглядати пейоративність як лінгвістичну категорію, яка доповнює соціологічну складову, що виявляється в ознаці пейоративності, а саме, у визначенні центру категорії пейоративності як максимального відхилення від морально-етичних норм або від норм соціальної поведінки. Дане відхилення можна визначити як антинорму, називаючи її центром категорії пейоративності. Належність пейоративів до даної категорії, з одного боку, передбачає, а з іншого боку, обумовлює можливість існування в мові різних форм, засобів і прийомів вираження пейоративного значення.

7. За семантичними та функціональними критеріями в рамках пейоративних номінацій осіб виділяються три категорії: ідентифікуючі, приватнооціночні та загальнооціночні. Межі між ними мають хиткий, нечіткий характер: один і той же пейоратив може включати в себе ЛСП, що відносяться до різних категорій, і факт семантичного переходу не завжди можливо діагностувати при концептуальному аналізі. Ідентифікуючі пейоративи розташовані найближче до центру ЛСП персональності, загальнооціночні-максимально віддалені від центру.

8. Дослідження пейоративних найменувань особи, показало доцільність їх поділу на два пересічних мікрополя: "найменування особи за біологічними ознаками" та "найменування особи за соціальними ознаками".

Такий підхід до розгляду пейоративних найменувань особи дозволяє зробити наочним, які властивості людської особистості, риси характеру, особливості зовнішності і поведінки піддаються в німецькому суспільстві негативній оцінці.

9. Словотворчі особливості пейоративів пов'язані з їх категоріальної приналежністю. Ідентифікуючим пейоративам властиве утворення шляхом суфіксації. Приватнооціночні і загальнооціночні пейоративи в даному аспекті виявляють подібності: обом категоріям властиві такі дериваційні способи, як суфіксація і метафоризація. Пейоративні лексеми з'являються в мові як внаслідок переосмислення значення, так і в результаті виникнення нових слів. У випадку пейорації зовнішня форма слова залишається незмінною, або зазнає незначну деформацію, тоді як його значення піддається повному переосмисленню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТЕОРЕТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемюк Н.Д., Залевски Х.В. Разговорный немецкий язык. Пособие для преподавателей. М., «Просвещение», 1972 – 288с.
2. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык // Вопросы языкознания. 1987, № 3, с. 3-19.
3. Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті / Л. А. Білоконенко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету. – 2012. – № 7, ч. 2. – С. 119–127. 2.
4. Бородулина М. К, Тюпаева Г. С. Немецкая разговорная лексика, М, Высшая школа, 1987, с. 189
5. Брандес М.П.. Стилистика немецкого языка, М, Высшая школа; 1983.- с.
6. Вопросы культуры речи. / Под ред. С.И. Ожегова. – М.: Наука, 1965. – Выпуск 6. – 241 стр.
7. Головин Н.Г. Культура речи. – М.: Просвещение, 1979. – 280 стр.
8. Голод О. Е. Особенности семантики и функционирования пейоративной лексики в современном немецком языке: Автореф. дис., Львов, 2001. – 19 с.
9. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Є. Голод. – Львів, 2001.
10. Грачев М.А., Гуров А.И. 1989 - Словарь молодежных сленгов. Горький, 1989. Дубровина К.И. 1980- Студенческий жаргон // ФН. 1980. № 1
11. Грищенко Е.С. Мелиоративная лексика в английской разговорной речи. Диссертация на соискание ученого кандидата филологических наук: 10.02.04, 1986, - С. 93.
12. Гухман М. М. От языка немецкой народности к немецкому национальному языку. – М., 1955-1959. – Ч. I-II

13. Девкин В. Д. Диалог: Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской. М., Высшая школа, 1981. - 160 с.
14. Девкин В.Д. Немецкая разговорная речь: Синтаксис и лексика. - М.: Наука, 1979. – 323 с.
15. Дерягин В.Я. Беседы о стилистике. – М.: Знание, 1978. – 96 стр.
16. Домашнев ,А. И. Немецкие социолекты: сленг/А. И. Домашнев ;А. И. Домашнев Лексика и лексикография. 2001 . Вып. 12. - С. 42-47
17. Ермоленко С. Я. Нариси з української словесності. — К., 1998. — С. 321
18. Залевская А. А. Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики: Сб. науч. тр./Калининский гос. ун-т, Калинин, Калининский гос. ун-т, 1983. – 160 с.
19. Земская Е.А. Русская разговорная речь. / Под ред. М.В. Китайгородской, Е.Н. Ширяева. – М.: Наука, 1981. – 276 стр.
20. Земская Е.А. Русская разговорная речь. Словообразование. Синтаксис. М.: Русский язык, 1981.
21. Зиндер Л.Р. Сокращения в немецком военном языке//Уч. зап. воен. ин-та ин. яз., № 4, 1948.
22. Ивлева Г.Н. Тенденции развития слова и словарного состава: на материале немецкого языка. - М.: Просвещение, 1989. – 232 с.
23. Карасик В.И. Язык социального статуса. М.: Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. - 330 с.
24. Клаус Г.Г. Сила слова. – М.: Прогресс, 1967. – 230 стр
25. Ковалевская А. В. Пейоративные наименования лица в немецкой фразеологии: дисс. ... кандидата филологических наук: 00.02.04 / Ковалевская Анна Владимировна. – М., 2008. – 247 с.
26. Коваленко, Е.В. Лексические единицы отрицательной семантики [Текст] / Е.В. Коваленко // Изучение иностранных языков в аспекте взаимодействия культур: материалы международной научно-практической конференции. – Уссурийск: Изд-во УГПИ, 2006. – С. 58–65.

27. Коваленко, Е.В. Прагматический потенциал пейоративно-оценочных высказываний [Текст] / Е.В. Коваленко // Омский научный вестник, 2006, № 8 (45). – С. 135–137.
28. Коваленко, Е.В. Языковые экспоненты пейоративных оценочных смыслов [Текст] / Е.В. Коваленко // Проблемы межкультурной коммуникации в теории языка и лингводидактике: материалы международной научно-практической конференции, посвященной 5-летию ЛИИН. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2006. – Ч.1. – С. 88–91.
29. Конечкая В.П. Социология коммуникации: Учебное пособие. – М.: Международн. институт бизнеса и управления, 1997.
30. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 324 с.
31. Литвинова М. М. Семантические особенности фразеологических единиц со значением черт характера человека, Автореферат дис. на получ. науч. степ. канд. филол. наук (10.02.04) Харк. нац. ун-т им В.Н. Каразина – Харьков, 2004 – 20с.
32. Литературная норма и просторечие. / Под ред. Скворцова Л.И. - М.: Наука, 1977. – 252 стр.
33. Ожегов С.И. Лексикология. Лексикография. Культура речи. – М.: Высшая школа, 1974. - 180 стр.
34. Осовська І. М. Пейоративи в німецькомовному матримоніальному сімейному спілкуванні / І. М. Осовська // Науковий вісник Волинського національного університету. Сер. “Філологічні науки” (мовознавство). – 2012. – № 22. – С. 76–80.
35. Принципы описания языков мира / Под ред. В.Н. Ярцевой, Б.А. Серебренникова – М.: Наука, 1976. – 432 с.
36. Розен Е. В. Новое в лексике немецкого языка. М. «Про свещение», 1971 – 175с.
37. Сакиева Р. С. Немецкий язык. Эмоциональная разговорная речь, М., 1991. - с. 190

38. Семенюк Н. Н. Из истории функционально-стилистический дифференциации немецкого литературного языка. – М., 1972, 214 с.
39. Семенюк Н. Н. Проблема формирования норм немецкого литературного языка 18 ст. – М., «Наука», 1967 – 299с.
40. Сиротинина О.Б. Современная разговорная речь и ее особенности. – М.: Знание, 1974. – 260 стр.
41. Социоллингвистические аспекты изучения немецкой лексики. Е.В. Розен (отв.ред.) – Калинин: Калин. гос. ун-т, 1981 – 170с.
42. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 152 с.
43. Behaghel O. Die deutschen Scheltwörter. Eine sprachwissenschaftliche Plauderei / O. Behaghel //
44. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart, 1990.
45. D. Goltschnigg (ред.). Georg Büchner und die Moderne. Berlin, 2003. Bd.
46. Dorian, N.C. Varieties of Variation in a Very Small Place: Social Homogeneity, Prestige Norms Text. / N.C. Dorian // Language. 1994. -V. 70.-№4.
47. Gauger H.-M. Das Feuchte und das Schmutzige. Kleine Linguistik der vulgären Sprache. – München
48. Holzinger H. Beschimpfungen im heutigen Französisch. Pragmatische, syntaktische und semantische
49. Metzler-Lexikon Sprache. Herausgegeben von Helmut Glück. Überarbeitete und erweiterte Auflage. Stuttgart, Weimar: Metzler, 2000
50. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1987.
51. Wilson D. Linguistic Form and Relevance / Dan Wilson, Deirdre Sperber // Lingua. 90. – 1993.
52. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1987.
53. Strutz H. Dictionary of german slang and colloquial expressions. - NY: Barron`s, 2000.
54. Arend B. Lehrkräftebildung mit Fack ju Göhte, 2019

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Duden – Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden/ Hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. – 4800 S.
2. PONS. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache von H. Küpper – Stuttgart, Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1998. – 460 S.

